

YENİÇERİ OCAĞI'NIN KALDIRILMASINDAN SONRA TOKAT VE ÇEVRESİNDE GÜVENLİK SORUNU

Mehmet Beşirli *

Özet

Osmanlı Devleti kurulduğu zamanlarda bir gaziler devleti idi. Sınırları genişlediğinde merkezi bir ordu olmasının gerektirdiğini anladı. Böylece, kısa bir süre sonra, Osmanlı fetih politikasına uygun olarak Yeniçeri Ocağı kuruldu. 18.yy.ın başlarında Avrupa'da görülen hem teknolojik hem de silah endüstrisinin gelişmesi Osmanlı Devleti'nin askeri mekanizması, özellikle Yeniçerilerde zayıflığa neden oldu. Önce, bu mekanizmanın önemli işlevlerini anlamaya çalıştılar. Sonra buna çalışılmadı ve avantajın dışında zarar verdiler. Yeniçeriler Osmanlı Sultanlarının reformlarına karşı koymaya çalıştılar. Reformcu devlet adamları çoğu kez ya sindirildi ya da bertaraf edildi. Bu makalede, Yeniçerilerin kaldırılmasından sonra, Sivas Eyaleti'ne bağlı yönetim merkezleri olan Tokat, Amasya ve Zile'de görülen intizamsızlık ve bu problemlerin çözümü açıklanacaktır. Bazı yeniçeriler sürgüne gönderilmiş, bazıları idam edilmiştir. Dahası, Yeniçerilere yardım eden resmi görevliler de sürgüne gönderildi. Bundan sonra eyaletlerde güvenlik sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tokat, Zile, Amasya, Yeniçeri, Osmanlı

Abstract

After Abolishing the Janissary Corps the Problem of Security in Tokat and its Vicinity

When the Ottoman Empire was established, she was a gazi state. While her frontiers expanded she understood that to have a center army. Therefore, after a short time the Janissary corps was founded which was the basic military power for the policy of Ottoman conquest. At the beginning of 18th century technological progress and development of industry of weapon in Europe, caused weakness of the military mechanism of the Ottoman Empire especially in the Janissary corps. Before, this mechanism undertook important functions. Later it did not work and gave damages in front of advantage. The Janissaries tried to resist reforms of the Ottoman Sultans. Reformist statesmen were pacified or eliminated in many time.

In this article, after abolishing the Janissary corps, appearing disorder and preventing of these problems are examined in Tokat, Zile and Amasya which administrative unit of province of Sivas. Some Janissaries were sent into exile and some of them were executed. Moreover, some state officers who had sometimes helped the Janissaries, were sent into exile. After this, security was provided in the country.

Key-words: Tokat, Zile, Amasya, Janissary, Ottoman

* Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi.

Giriş

Osmanlı Beyliği, kuruluşunda gaza ve cihada yönelik bir örgütlenme içinde idi¹. Selçuklu Devleti'nin inhitatının ardından Moğol saldırılarından korunmak amacıyla uç bölgelerine intikal eden Türkmen güçlerinin Kuzeybatı Anadolu'nun Bizans yakınlarında kurduğu beylik, kısa süre içinde Marmara'yı aşip Rumeli'ye doğru genişleyerek Türk devletler silsilesine enerjik bir güç olarak katılıyordu. Osman Gazi'den itibaren başlayan bu serüven, II. Murad ve ondan devleti devralan II. Mehmed'in Bizans'a son vermesiyle kuruluşunu tamamlayarak, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Viyana kapılarına dayanan bir cihan devleti durumuna gelmişti².

Osmanlı Devleti, yukarıda da belirtildiği üzere beylikten İstanbul'un fethine kadar bir nevi gazâ ve cihada dönük askerî, siyâsî ve idârî pozisyonunu belirlemişti. Asker millet ilkelerini dinî motiflerle³ süsleyerek oluşturdukları genişleme planlarını kesintisiz sürdürmek ve yurt olarak yerleşmek amacıyla ilk planda muhkem kaleleri ele geçirmişler, sonrasında da ele geçirdikleri mntikalara nüfus ve din önderlerinin yerleştirilmesiyle⁴ kalıcı olmaya başlamışlardır.

Her ne sebeple olursa olsun kurulan herhangi bir devletin, kuruluşundan itibaren mutlak surette askerî bir güç ve mekanizmaya sahip olması kaçınılmazdır. Osmanlı ordusu da, belki devletleşme sürecine kadar şu ya da bu şekilde gaziler ordusu hüviyetini korumuştur. Ancak daha sonraki süreçte genişleyen sınırları kontrol etmek ve daha uzak mntikalarda kalıcı olmak için, teçhiz edilmiş bir orduya ihtiyaç hasıl olmuştur. Sonunda Osmanlı ordusunun temellerini teşkil eden Sipahi ordusu ve bilahare merkezi korumak amacıyla Yeniçeri Ocağı teşkilatlandırıldı.

Osmanlılar'da Yeniçeri Ocağı ihdas edilmeden önce Kadıasker Çandarlı Kara Halil'in teşebbüsleriyle Yaya ve Müsellem ordusu kurulmuştu. Ancak bunlar devletin büyümesine paralel olarak askerî ihtiyaçlara cevap veremeyince, Edirne'nin fethini takiben daimî bir ordu kurulmasının gerekliliği anlaşılıyordu. Bu amaca yönelik yine Kara Halil'in çabaları ile merkezi bir kuvvet oluşturmak amacıyla başlarda savaşlarda esir alınan Hıristiyan gençlerden (Pencik oğlanı) "Yeni-çeri" (yeni-asker) adı ile bir askerî ocak kuruldu⁵. Daha sonraki süreçte sürekliliği sağlamak amacıyla Devşirme kanunu çıkarılarak, özellikle Rumeli'deki Hıristiyan ailelerinden çocuklar alınmaya

¹ Shaw 1982, 32.

² Osmanlı Devleti'nin kuruluşu konusunda ayrıntılı bir çalışma için bk. Köprülü 1988.

³ Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda tarikatların oldukça önemli bir rol oynadıkları biliniyordu. Bu rol için bk. Ocak 1997, 159-172.

⁴ Özellikle Rumeli bölgesinde Osmanlı Devleti'nin iskan politikası ve bunda dervişlerin rolü için bk. Barkan 1942, 279-304.

⁵ İlgürel 1986, 386.

başlandı. Bunların yetiştirilmeleriyle⁶ çağına damgasını vuran meşhur Yeniçeri Ocağı'nın temelini oluşturan mekanizma tesis edildi.

Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşundan XVI. yüzyılın ortalarına kadar süren disiplin, düzen ve itaat, orduyu devrin en ileri güçlerinden biri haline getirmiştir. Ancak daha sonra bir dizi sebeplerden ötürü ocağın düzeninde ve askerî usullerinde baş gösteren bozulma, faydadan çok zarara sebep olmaya başlamıştır. İstanbul başta olmak üzere gerek barış zamanlarında gerekse harplerde başarı yerine karışıklıklara ve isyanlara sebep olmaları ve hatta taht kavgalarında taraf olmaya başlamaları, devleti zor durumda bırakmıştır. Bu tavır ve uygunsuz hareketleri ve talim yapmaya isteksizlikleri ve hatta savaşırlara katılmayı bir yük kabul etmeye kadar ulaşan tavırları, ortadan kaldırılışlarına kadar devam etmiştir.

Zamanla yeni askerî talimlerle ıslah edilerek yine devlete faydalı bir askerî kurum haline getirilmek istenen Yeniçeri Ocağı, bir dizi tedbirlere başvurulmasına rağmen, bir türlü düzene kavuşturulamadı. Osmanlı Padişahları başta olmak üzere bir grup devlet adamı çoğu zaman düzenleme faaliyetlerinde bulundular. Ancak her yapılan düzenleme hareketi, yeni bir isyan hareketinin başlangıcını teşkil etti. Gerek Osmanlı merkezinde gerekse şehirlerde karışıklık ve serkeşlikler eksik olmadı. Askerî hareket etkinliği çağın gerisinde kalan ve hatta siyasî otoritenin uygulamalarına müdahale eden atıl bir gücün acilen Osmanlı toplum yaşamından uzaklaştırılması gerekiyordu. Şüphesiz bu kolay gerçekleşmedi. Eskiden beri devam eden gayretlerin II. Mahmud döneminde artması ve devlet ileri gelenlerinin halkla bütünleşmesi neticesinde ancak ortadan kaldırılabilişlerdir.

Bu çalışmamızda Yeniçeri Ocağının kaldırılmasının sonuçlarını irdeleyerek, ilga hadisesini müteakip Sivas Vilayeti'ne bağlı Tokat, Zile ve Amasya'da ortaya çıkan karışıklıkları inceleyeceğiz. Ocağın 1826'da İstanbul'da ani bir hareketle ortadan kaldırılmasından sonra, fermanlarla Osmanlı şehirlerine duyurulmuş ve taşradaki yeniçerilik ve bakiyelerinin de tamamen yok edilmesi istenmiştir. Ancak ilga hadisesinden sonra, taşra memleketlerde bir dizi sorunlar ortaya çıktı. Ocağın bakiyelerinden olan bazı eşkıya ve alemdarlar şehirlerde karışıklıklara sebep oldular.

⁶ Devşirme kanununa göre, asil olanlar ile papaz oğulları alınırlardı. Devşirilen çocuklar İstanbul'a getirilir, bazıları saraylar için ayrılırlardı. Yani bunlar Edirne Sarayı, Galata Sarayı veya İbrahim Paşa Sarayı gibi saraylara verilerek yetiştirilirdi. İçlerinden istidatlı ve kabiliyetli olanlar Topkapı Sarayı'na alınırlardı. Daha sonra bu çocuklar 3 ila 8 sene için Anadolu ve Rumeli'deki çiftlik sahiplerinin veya Anadolu köylüsünün hizmetine verilerek, bedenlen gelişmekle beraber Türkçe'yi, İslamiyet'i ve Türk adetlerini de öğrenirdi. Sonra İstanbul'a getirilip Acemi Ocağı'na yazılarak, yeniçerilik yolları açılırlardı. XVII. yüzyılın ortalarına doğru Yeniçeri Ocağı için Hıristiyanlardan devşirme azalmıştı. Buna mukabil Türkler ve diğer Müslümanlardan Acemi Ocağı'na fertler alınmaya başlanmıştır. Bk. İlgürel 1986, 387-388.

Bunların etkisizleştirilmesi ve ortadan kaldırılması için bir takım tedbirlerin alınması zorunluluk haline geldi.

I. Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasına Giden Süreç ve İlga Hadisesi

Yeniçeri Ocağı, XIX. yüzyılın başlarına gelindiğinde artık tamamen iş göremez ve atıl kalmıştı. Buna mukabil ortadan kaldırılması ve tarihte yerini alması kolaylıkla mümkün değildi. İlk planda ocağın içinde yeni tertip ve düzenlerle teçhiz edilmiş bir askerî birimin kurulması ile işe başlandı. III. Selim'in yönetime gelmesi ile Osmanlı Devleti'nde yeniden top yekûn bir yapılanma düşüncesi gelişmeye başlamıştı. Bu tür yapılanma sadece askerî alanlar ile sınırlı değildi. Diplomasiden dış politikaya, maliyeden eğitim-öğretime ve idarî hayata, sosyal hayattan ekonomik yapılanmaya kadar bir dizi yenilik planları gündeme getirilmişti. Bunlardan en önemlisi hiç şüphesiz ki, "*Nizâm-ı Cedîd*" adı ile Osmanlı askerî mekanizmasında yapılması planlanan reformlardı. Nizâm-ı Cedîd, "*Bostancı Ocağı*"na bağlı "*Bostancı Tüfenkçisi Ocağı*" şeklinde kuruldu. Nizâm-ı Cedîd ordusunun kurulması ve yetiştirilmesine paralel olarak, Tophane, Tersane, Baruthane ve Mühendishane'nin düzenlenmesine girişildi. Denizcilik ve donanma işleri de bir nizamnameye bağlandı⁷.

III. Selim mevcut ocakları tamamen ilga etmenin imkansızlığını bildiğinden, ilk planda bunları ıslah etmeye çalıştı. Yeniçeri Ocağı için haftada birkaç gün eğitim ve öğretim mecburiyeti kondu. Diğer ocaklar için de yeni kanunnameler kaleme alındı. Artık bundan böyle ocaklara rica ve şefaath ile er alınmayacak, erlerin ve subayların terfileri yalnızca kabiliyetlerine göre olacaktı. Savaş eğitim ve öğretimi de mecburi hale getirildi⁸.

Ancak III. Selim'in ıslahat düşüncesi istenilen ölçüde başarılı olamamıştır. Gerek ıslahat düşüncesine sahip ileri görüşlü devlet adamlarının azlığı, gerekse hem merkezde kapıkullarının hem de taşrada mahallî güçlerin olumsuz tavırları, iyi niyetlerle başlanılan yenileştirmelerin amacına ulaşamamasına sebep olmuş, düzenlemeler Yeniçeriler ile birkaç çıkar grubunun ya da cahil ve gerici yorumların engellemelerine kurban gitmiştir. Nizam-ı Cedid ordusu da dağıtılmıştır. Hatta Anadolu ve Rumeli'deki kazalara gönderilen fermanlarla Yeniçeriler'in Osmanlılar'ın kadîm ordusu olduğu, yine birçok işleri başaracağı, Nizam-ı Cedid'in ise külliye ortadan kaldırıldığı bildirildi⁹. Ancak bu sürecin de kısa vadeli olacağı kesindi.

III. Selim reformları, II. Mahmud tarafından devam ettirildi ve Nizam-ı Cedid ordusuna benzer, "*Sekban-ı Cedid*" asker ocağı kuruldu. Yeniçeri Ocağı da ıslah edilmeye devam edildi. Ancak talim ve taallümü istemeyen Yeniçeriler, yenilikçi

⁷ Karal 1988, 51

⁸ Shaw 1982, 31-33.

⁹ İlgürel 1986, 394.

Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa'nın yaşamına son verdiler. Nitekim Sekban-ı Cedid ordusu da aynı akıbete uğradı¹⁰.

II. Mahmud, her ne şekilde olursa olsun bir yolunu bulup, orduda düzenleme ve yenileştirmelere devam etmeye kararlıydı. Nitekim bir süre sonra Padişahın emri ile devlet adamları ve diğer ileri gelenlerin çabaları sonucu, bu defa "Eşkinci" adıyla talimli bir askerî sınıfın kurulmasına karar verildi. Bunun da Yeniçeri isyanı ile ortadan kaldırılması korkusu vardı¹¹. Bu sebeple Ocak ileri gelenleri bazı taltiflerle elde edildi ve destekleri sağlandı. Yeniçeri Ocağı'na ise dokunulmama kararı alındı. Ancak Ocağın ortadan kaldırılacağı ve Nizam-ı Cedid'in yeniden kurulacağı tarzındaki şayialar sonucu, bazı çıkar çevrelerinin de desteğini arkalarına alan Yeniçeriler isyan bayrağı açtılar (14 Haziran 1826). Bunların karşısında ileri gelen devlet adamları ile bazı ulema da, halkla birlikte hareketle Sancağ-ı Şerifin altına toplanılmasına ve isyanın bastırılmasına karar verdiler. Yeniçeriler için artık son kaçınılmazdı. Kışlarına çekilen asiler, şiddetli çarpışmalardan sonra bir bir halledildiler. Kışlıları da yakıldı. İsyancıların hareketlerine karşı ani kararlar alan bazı devlet adamı ve ileri gelenler, halk ile birlikte cansiperane gayretler göstererek, Devlet'in mekanizmalarını uzun zamandır işlemez duruma sokan Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırdılar (17 Haziran 1826). Sonrasında "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye" ordusu kurularak, merkezden taşraya yeni bir askerî teşkilatlanmaya girildi¹².

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra, İstanbul'daki Yeniçeriler sert bir biçimde takibata uğradılar¹³. İsyanda elleri görülen otuz bine yakın ekrâd u etrâk, hamal, rençber, sebzevâncı, kayıkçı ve ne kadar serseri varsa çeşitli vilayetlere sürülmüş, ancak yararlılıkları görülenlere de çeşitli taltif ve ihsanlarda bulunulmuştur¹⁴. Sultan II. Mahmud ilgadan sonra Ocağa mahsus bütün rütbe, elkab, unvan, nişan vb. tabirleri kaldırtmış ve Ocağın bakiyeleri ve taraftarlarının temizlenmesi işiyle bizzat kendisi meşgul olmuştur. İstanbul'un birçok yerinde kurulmuş bulunan ve tamamen atıl ve iş görmezlerin toplandığı ve serkeş yuvaları durumuna gelen kahvehâneler de yıktırıldı¹⁵. Yeniçeriler ile olan ilgilerinden ve halkı batıl yollara sevk ettikleri gerekçesi ile İstanbul'da bulunan Bektaşî tekkeleri yıkılarak, kendileri de uzak memleketlere sürgün edildiler¹⁶.

Ocağın ilga edildiği bilgisi Anadolu ve Rumeli'nin üçer kollarına, Sultan II. Mahmud'un hatt-ı hümayûnu ile duyuruldu ve kazâ şer'îye sicillerine kaydedildi. Meselâ Zilhicce 1241/Temmuz-Ağustos 1826 tarihli Samsun şer'îye sicilinde kayıtlı

¹⁰ Özcan 2002, 118.

¹¹ Ahmed Cevad Paşa 1299, 278

¹² Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusu için yeni bir çalışma için bk. Şirin 2002

¹³ Baykara 1995, 2.

¹⁴ Mutlu 1994, 23-24.

¹⁵ Mutlu 1994, 24-25, 72-75.

¹⁶ Şirin 2002, 37.

olan 122-A/1 nolu fermân sureti, Yeniçeri tâifesinin nam ve nişanlarının kaldırıldığını ilan etmektedir. İlga hadisesini duyuran fermanlarda bütün ümmet-i Muhammede hitaben Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırıldığı, Ocağın kaldırılma süreci ve yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunun kurulduğu açıklanmaktadır¹⁷.

İstanbul'da Yeniçeriler'in yok edilmesinden sonra, yapılan kovuşturma ve mücadelelerden kurtulan Ocak mensuplarından bazıları, Anadolu ve Rumeli taraflarına firar etmişlerdir. Evâsıt-ı Zilkade 1241/Haziran sonları 1826 tarihinde eşkiya firarileri hakkında Erzurum kadısı, Anadolu'nun sol kolu kazâ kadı ve nâipleri, valiler, mütesellimler, voyvodalar, ayân ve zâbitân ve vücûh-ı ahâliye hitaben gönderilen bir emr-i şerif bunu teyit etmektedir. Bu emr-i şerife göre, ilga edilen yeniçeri takımından bazılarının İstanbul'da Bâb-ı 'Âli, Ağa kapusu ve diğer bazı mahalleri yakıp yağma ederek, ellerine geçirdikleri değerli eşyalarla Anadolu ve Rumeli taraflarına firar ettiklerinin ihbar edildiği belirtilmiştir. Bu durumun araştırılması ve eğer yakalanan yeniçeri bakiyeleri olur ise, ellerinde bulunan değerli altın ve mücevherât vs. ne varsa el konulması ve haklarında gereken işlemin yapılması istenmekteydi. Ayrıca yine yukarıdaki görevlilere hitap edilerek, kendi idarelerinde bulunan mahallere cesur adamlar tayin etmelerini ve *"tezkereli ve tezkeresiz geçenlerin cümlesi tutularak kolu koltuğu gereği gibi aranub, yedlerinde memnû' ve gayr-i memnû' ecnâs altın ve mücevherât ve sâ'ir emvâl-i mektûme zuhûr edenlerin gereği gibi istintâk"* edilip defteriyle İstanbul'a gönderilmesi, yakalananların ise *"i'dâm ve izâle"* edilmeleri emredilmekteydi¹⁸.

Diğer taraftan ilga hadisesinden sonra Devlet'e sadık olan Ocak ağalarından bazılarına kapıcıbaşılık ve hassa silahşörlüğü payesi verilerek taltif edilme yoluna gidildi. Mesela, 17 Safer 1242/20 Eylül 1826 tarihli bir belgede, Erzurum'da bulunan Ocak ağalarına bu unvanlar verilmiştir. Trabzon valisi ve Anapa muhâfızı Hasan Paşa'nın Trabzon'da mütesellimi olan oğlu Bektaş Bey, Trabzon ağalarından bazılarının da Erzurum'da olduğu gibi kapıcıbaşılık ve silahşörlük tevcihiyle taltif edilmelerini İstanbul'a yazdığı bir şukkasıyla talep etmiştir. Sadrazam Mehmed Selim Paşa, Trabzon'dan gelen bu isteğe gönülsüz yaklaşır ve durumu II. Mahmud'a arz eder. Sadrazam'a göre, *"Trabzon agavâtı öteden beru uygunsuz adamlar olub, bunlar pek taltife mütehammil"* değildir. Ancak yine de Hasan Paşa Anapa'dan Trabzon'a döndüğünde teklif olursa, durumuna göre lazım gelenin yapılacağı cevabının verilmesini teklif eder. Padişah da, Erzurum serhat yeri olduğundan konumunun Trabzon'a pek benzemediğini ve birbirleriyle kıyaslanamayacağını, ancak *"serhada gösterildiği vechle mir-i mümâ-ileyhe cevâb yazılsun. Ancak hafî olarak münâsib ise şimdiden müşârü'n-ileyh Hasan Paşaya keyfiyet bildürülsün ki, şayed ilerüde bu vechle"*

¹⁷ Bk. *Samsun Şer'îye Sicili*, Defter No. 1755, Sayfa No. 122-A, Belge No.1.

¹⁸ *Tokat Şer'îye Sicili*, Defter No.30, Sayfa No.50, Belge No.1 (Bundan sonra *Tokat Şer. Sic.*, 30, 50/1 şeklinde gösterilecektir)

inhâ edersem cümlesine müsâ'ade olunur da sanmasun" demektedir¹⁹. Yani II. Mahmud, Trabzon ağalarından bazılarını da silahşörlük ve kapıcıbaşılık payeleri verebileceğini, bunun ileride Hasan Paşa'nın talep etmesi halinde gerçekleşebileceğini belirtmektedir.

II. Yeniçeri Ocağı'nın İlgasından Sonra Sivas Vilayeti'nde Ortaya Çıkan Olaylar

1. İlga Hadisesinin Tokat'a Duyurulması

Yukarıda belirtildiği üzere, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı haberi Anadolu ve Rumeli'deki sancak ve kazalara II. Mahmud'un fermanlarıyla duyuruldu. 20 Zilkade 1241/26 Haziran 1226 tarihinde 30 numaralı Tokat şer'îye siciline kaydedilen fermana²⁰, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı ve Ocakla ilgili bütün unvan ve görevlere son verildiği bilgisini öğrenmekteyiz. Ocağın ilgasından sonra Anadolu'nun bazı yerlerine gizlice görevliler gönderilerek inceleme yaptırılmış ve olumsuz bir duruma mahal verilmemesine çaba sarf edilmiştir. Meselâ Bolu, Kastamonu, Osmancık, Çorum, Amasya ve Niksar'a Sadrazam tatarlarından Hacı Osman Ağa gönderilmiş²¹ ve bir dizi tedbirler alınmıştır.

Taşra kazâlarındaki Yeniçeri serdarlıkları ile zabıtlıklarının kaldırılması, ileri gelen zorbarların halledilmesi ve idamları ile Bektaşî tekkelerinin kapatılmaları işi için her eyaletin valileri görevlendirildi. Meselâ, Evâsıt-ı Zilkade 1241/Haziran sonları 1826 tarihli bir belgeye göre Sivas valisi Seyyid Mehmed Paşa başta olmak üzere, Tokat ve Amasya nâipleri, ayân, zâbitân, vücûh-ı ahâli ve bütün iş erlerine hitaben dergâh-ı mu'allâm kapucubaşlarından Himmet Ağa ile bir fermân gönderilmiştir. Fermana, bilhassa Sivas valisi Vezir Mehmed Paşa'ya, ocağın ilga edildiği haberinin emr-i şeriflerle bütün "*Ümmet-i Muhammede*" ilân edildiği bilgisi hatırlatılmakta; Tokat ve Amasya tarafları başta olmak üzere idaresinde olan ve yeniçeri tâifesi bulunan diğer mahallerde gerekli tedbirleri alması emredilmekteydi. Vali Mehmed Paşa verilen emre göre Tokat, Amasya ve idaresinde olan ve Yeniçeri bulunan diğer kazalara "*cesur ve kâr güzâr adamlar*" tayîn edip, bunlar "*yeniçerinin nâmı ve anlara mahsûs olan zağarcılık pâyesi ve turnacılık ve taşra memâlikde yeniçeri tâ'îfeliği ve serdârlık lafzı ve yeniçeri yoldaşlığı ta'bîri ve nişân da'vâsı*"nın külliyen ortadan kaldırıldığını herkese bildirip uyarılarda bulunacaklardır. Yine "*ol tarafda yeniçerilik iddi'asında olanlar bundan böyle*" bu hareketlerden vazgeçerek; kadı, vali vb. memleket zabıtlarına itaat edecek; bölgelerindeki ziraat ve ticaret işleriyle meşgul olmaya devam edip, şer'-i şerîfe uygunsuz hareketlerde bulunmayacaklardır. Ayrıca valinin adamları, kazalarda uygunsuz ve kanunsuz hareket edenlerin ve "*ittifâk-ı âmme-i İslâmiyye ve icmâ'-i ümmet-i Muhammediyyeye hayırsız söyleyen ve karşı duranların mucib fetevâ-yı*

¹⁹ Trabzon valisi ve Anapa muhâfızı Hasan Paşa'nın Trabzon mütesellimi olan oğlu Bektaş Bey'in şukkasına cevaben II. Mahmud'un hatt-ı hümayunu. *Hatt-ı Hümayûn*, No. 17409.

²⁰ Bk. *Tokat Şer. Sic.*, 30, 46/1.

²¹ Uzunçarşılı 1984, 558-559.

şerife” ile cezalandırılacağını bildireceklerdir²². Sivas Vilâyeti’ne bağlı Tokat, Amasya ve diğer yerlerde mevcut Yeniçeri zabıtları ve neferlerinin ellerinde bulunan ocağa mahsus kazan ve çapraz²³ vb. orta malı her ne varsa ise hepsine el konulacak ve ocağa mahsus eşyalar, Beytül-mal-i Müslimîne teslim edilmek üzere Sivas kalesi cebehânesine teslim edilecektir. Mehmed Paşa da, bunların mikdâr ve keyfiyetini gösteren imzalı bir defter tertip ederek İstanbul’a gönderecektir. Bunlardan başka Tokat, Amasya ve sair yerlere valinin gönderdiği adamlar, “*yeniçerilik yoldaşlık nâmı lisana alınmayub*”, bütün “*ehl-i İslam din ve devlet bendesi ... ve yekvücüd gibi olarak müslümanlıkta cümlesi bir tavır üzere*” olmaları ve aralarında “*ayrılık ve gayrılık*” olmamaları hususlarını da gereği gibi muhataplarına anlatacaklardır²⁴.

Bu fermana istinaden Gurre-i Zilhicce 1241/07 Temmuz 1826’da Sivas valisi Mehmed Paşa; Tokat kadısı, müftüsü, nakibü’l-eşraf kâymakamı, voyvoda Süleyman Ağa, ayân-ı vilâyet, vücüh, handân-ı memleket, ümenâ, hacıyân ve bütün ehl-i İslama hitaben mühürdâr vekili Bekir Ağa ile bir buyruldu göndermiştir. Vali, buyrulduunda “*cümle ittifâkıyla gerek Tokatda ve gerek kazâlarında serdâr ve zağarcı ve turnacı yeniçerilik ve yoldaşlık lafzı*”nın külliyen ortadan kaldırıldığını bildirmektedir. Bütün Tokathılar verilen emirlere harfiyen uyacak ve herkes doğru dürüst hareket edecektir. Yine Tokat ve kazâlarında Ocağa mahsus orta malı kazan, çapraz vs. eşya kimlerde ise toplanarak imzalı defteriyle Sivas’a intikal ettirilecektir. Paşa ayrıca “*kimseye birşey denilmemesi ve yeniçeri ocağında ulûfe ve sâ’ir mutasarrıf olanların nân-bâresine halel gelmeyerek vakt u zamâniyle yine edâ ve ihsân*” edileceği, cümleye şefkatle yaklaşılması ve aykırı hareketlere kalkışan olursa haklarından gelineceğini de ayrıca belirtmiştir²⁵.

Yukarıdaki buyrulduunun içeriği Tokat’a duyurulduğu gibi nahiyelerine de iletildi. Meselâ 11 Zilhicce 1241/17 Temmuz 1826 tarihli bir ilama göre, Tozanlu nahiyesi naibi Hacı Hasan Efendi de Yeniçeri Ocağı’nın ilga edildiği haberinin buyruldu ile İmam Mustafa Efendi tarafından Tozanlu mahkemesine getirildiğini ve burada herkese okunduğunu belirtmektedir. Hasan Efendi, Sivas’tan gönderilen buyruldudaki Yeniçeri nam ve nişanlarının ilga edildiği bilgilerini aynen ilamına aldıktan sonra, Tozanlu’da herkesin Padişaha bağlı olup, dostunu dost ve düşmanını da düşman bileceklerini belirtmiştir²⁶.

Sivas valisi Mehmed Paşa kendisine verilen emirlere uygun olarak yönetiminde olan Tokat, Zile ve Amasya gibi birimlerde idarî ve askerî tedbirler almaya başlamış ve temizlik hareketinin mahiyetini İstanbul’a yazmıştır. Mesela, 21 Zilhicce 1241/27 Temmuz 1826 tarihli bir şukkasında, adı geçen mahallerde Yeniçeri kalıntılarının

²² Tokat Şer. Sic., 30, 48/1.

²³ Eskiden kuşak üzerine takılan halkalı silahlığa verilen isimdir. Savaş 1999, s. 39.

²⁴ Tokat Şer. Sic., 30, 48/1.

²⁵ Tokat Şer. Sic., 30, 49.

²⁶ Hatt-ı Hümayûn, No. 17405 L.

temizlenmesi için önlemler aldığını, bunların ocak ve bucakları ile unvan ve nişanlarının ortadan kaldırıldığını belirten Paşa, ayrıca ağalık, zağarcılık ve turnacılık gibi Ocağa mahsus olan görevlerin ve Yeniçerilik sözünün de kullanılmasının yasaklandığını Sadarete bildirmiştir. Mehmed Paşa, daha sonra "fetevâ-yı şerife ve icmâ'-ı ümmet" ile "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ismiyle" asker tertip edilmesi işine de başlamış, Yeniçeri zabıtlıklarının ilga edilmesinden ötürü, güvenlik işlerini uhdesine almıştır. Ayrıca adı geçen kazalarda kazan, çapraz vs. eşya olmadığı bilgisini de İstanbul'a bildirmiş, bundan böyle kendi idaresinde olan yerlerde olayların takip edileceğini ve gönderilen emirlere harf be-harf uyulacağını ve kesinlikle herhangi bir kusura mahal verilmeyeceğini de taahhüt etmiştir. Paşa; kendi şukkasıyla birlikte Amasya, Zile, Tokat, Divriği vb. Yeniçeri bulunan mahallerden gelen mahzar ve ilamları da mübaşir vasıtasıyla İstanbul'a gönderilmiştir²⁷.

2. Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasından Sonra Tokat'ta Bazı Görevlilerin Kanunsuz Hareketleri

Yeniçeriliğin tamamen ilga edilmesinden sonra, taşralarda da bir takım idarî düzenlemelere gidilmiştir. Taşralarda güvenliğin sağlanması ve korunmasında etkili Yeniçeri serdarı gibi zabıtlıkların görevleri de sona erdiğinden, emniyetin sağlanması ve muhafazası gibi hususlar, eyalet valilerinin uhdelere verilmiştir. Tokat gibi voyvodalık idarî birimlerinde ise, güvenlik hususları valilerin denetiminde voyvodalara terk edilmiştir. Dolayısıyla bu yeni düzenlemede Tokat voyvodalarının idarî sorumlulukları artmış gözükmektedir. Ortaya çıkan yeni durum, bazı örfî ve şer'î görevliler tarafından farklı yorumlamalara sebep olmuştur. Başka bir tabirle bu yeni durumdan istifade ile kazalardaki nüfuzlarını artırmayı uman bazı görevliler olmuştur. Mesela Ocak zabıtlıklarının Tokat'ta da devre dışı bırakılmasından sonra, Tokat naibinin tavırları bunlardandır. Zilhicce 1241/Temmuz-Ağustos 1226 tarihinde Tokat nâibi Kara Cehennem lakaplı Mustafa Efendi'ye Sadrazam Mehmed Selim Paşa tarafından gönderilen mektuptan bu husus açık olarak anlaşılmaktadır. Sadrazam'ın mektubuna göre, Tokat naibi İstanbul'a bir ilam yazmıştır. İlamında, Osmanlı memleketlerinden yeniçerilik nam ve nişanlarının kaldırılmış olduğu ve ortaya çıkan yeni durumda nelerin nasıl yapılacağı konularında fermanlar gönderilmiş olmasına rağmen, Tokat voyvodası Süleyman Ağa'nın "umûr-ı İslama" müdahale isteğine düşmüş olduğunu bildirir. Naip, ayrıca Tokat'ta asayiş sağlayan Ocak serdar ve zabıtlıklarının de artık olmadığını gündeme getirerek, yeni idarî yapılanma ve güvenlik hususlarında isteklerde bulunmaktadır.

Naip, Tokat'ta güvenliğin sağlanması işinin yalnızca voyvodaya verilmesi halinde yolsuzlukların baş göstereceğini, bu amaçla uygunsuz bir durumun olmaması için, Voyvodanın Subaşısı yanına vilayet erbabından beş on kişi ile mahkemeden de muhızır ve nakib tarafından adam katılarak "kol götürülmesi ve töhmetlü ele geçtiği halde başçukadâr ve subâşî ma'rifetiyle icrâ-yı te'diblerine bakılması"nı istemektedir²⁸.

²⁷ Hatt-ı Hümayûn, No. 17405.

²⁸ Tokat Şer. Sic., 30, 65/1.

Sadrazam Mehmed Selim Paşa, Mustafa Efendi'nin gönderdiği ilamdaki ifadelerden pek memnun olmamış, naibin ehl-i örf mensuplarının işlerine karışma arzusu ve teşebbüsünü sezmiştir. Bu sebepten naibe çok sert cevap veren Sadrazam, *"bundan senin murâdın kâffe-i Memâlik-i Şâhânedan yeniçeri serdâr-ı zâbitânın kalkması cihetiyle bu arâlıkda umûr-ı 'örfiyyeye el takmak ve ol-vechle ba'zı bir tâkım matlûbunu incidiüb akçe kıymet aldığın zâhir ve a'yân olub, ma'a hazâ ba'zı mahallerde yeniçeri zâbiti yedinde bulunan kal'alar yedlerinden nesh ile vülât ve mutasarrıf tarafından muhâfaza olunmak"* gerektiğini belirtmiştir. Sadrazam, memleketin taşra mahallerinde muhafaza işlerinin kimler tarafından yapılacağıın kanunlarla sabit olduğunu ve ayrıca hangi mahal olursa olsun, o mahallin ahâlisi üzerine yine o mahallin valisinin zabıt olduğunu ifade etmekte, her bir memleketin *"içlerinde yaramaz ve müstehakk-ı te'dîb olanların lâzım gelân te'dîbleri anlar ma'rifetiyle"* yerine getirildiği, kadı ve nâ'iblerin de *"umûr-ı şer'iyenin rû'yet ve tesviyesi"* işiyle meşgul olduklarını da Mustafa Efendi'ye hatırlatmaktadır. Aslında Sadrazam, nâibin ilâmında belirttiği idarî hususlara karışma teşebbüsünü, *"tama'-ı hama düşerek valât-ı memâlike muhavvel olan umûr-ı 'örfiyyeye el takmaklığa cesâret"* olarak nitelemekte ve kendi işini yapmasının gerekliliğini hatırlatmaktadır.

Ayrıca mahkemelerde yani hakimlerin *"daiirelerinde başçukadârlık nâmıyla bulunanlar dahi ocağa mensûb kıyâfetle bulduklarından anlar dahi"* kaldırılmıştır. Bu amaçla Sadrazam nâibe şu ifadelerle sert çıkışını sürdürmekte ve *"başçukadâr nâmını kal u kâle almak dahi pek yolsuz olduğu ve bu makûleler memleket zâbiti olamayarak mesâlih-i 'örfiyye min külli'l-vücûh valât-ı zâbitân taraflarına muhavvel idüğü ma'lûmun ve senin umûr-ı şer'iyeye dâ'ir bir da'vâ zuhûrunda iktizâ-i şer'-i şerife tatbiken fasl ve hasmından başka maslahatın olmadığı meczûmun olduğda, ana göre hareket ve zinhâr umûr-ı 'örfiyyeye ve mevâd-ı mahsûsdan başka maslahata karuşmayub, hemân icrâ-i umûr-ı şer'iyeye dikkat ve hilâf-ı hareket vukû'undan gâyeti'l-gâye hazer ve mübâ'adet eylemek için bu def'alık seni ikâz zımnında işbû mektûb tahrîr ve irsâl kılınmıştır"*²⁹ demektedir.

Yani Tokat Yeniçeri serdârı da devre dışı kaldığından Tokat'ta görev yapan naip, şehrin ve ahalinin güvenliği konusunda voyvoda ve subaşının yanına mahkemeden muhızır ve nakib tarafından adamlar atanarak kola çıkılması ve suçlu yakalandığında da subaşının yanında başçukadarın da yola getirme işlevine iştirak etmesini istemekte, ancak Sadrazam bu tarz ifadeleri örfi idareye müdahale olarak değerlendirmektedir. Aslında Mustafa Efendi de bu istemle yetki alanının dışına çıkmayı denemektedir. Mehmed Selim Paşa, mahkemelerde bulunan başçukadarların kıyafetlerinin de Ocağa mensup olduğundan ve Ocak kıyafetiyle dolaştıklarından, bunların da ortadan kaldırıldığı ve başçukadâr lafzının bile telaffuz edilemeyeceği, bunların memleket zabiti

²⁹ Aynı mektup.

olamayacağı, örfi meselelerin valilerin görevi olduğunu belirtmekte ve şiddetle uyarılarda bulunmaktadır³⁰.

Mehmed Selim Paşa, nâipten sonra yine Zilhicce 1241/Temmuz-Ağustos 1226 tarihinde Tokat voyvodası olan silahşörân-ı hassadan Süleyman Ağa'ya da başka bir mektup göndermiştir. Mektupta, Voyvoda Ağa'ya yeniçeri zâbitliği ile serdarlık lafzının ortadan kalktığı ve muhafazalarında bulunan kalelerin de ellerinden alındığı bilgisi yinelenmekte, güvenlik ve muhafaza hususlarının vali ve mutasarrıflara tevdi edildiği hatırlatılmaktadır. Ayrıca Ağa'ya yaramaz ve tedfibi lazım gelenlerin tedfiplerinin de, bu görevliler tarafından yerine getirileceğini havi emr-i şeriflerin gönderildiği bilgisi verilmiştir. Tokat gibi voyvodalık birimlerinde ise güvenliğin sağlanması ve korunması hususları voyvodalara tevdi edilmiştir. Dolayısıyla Süleyman Ağa da voyvoda olduğundan Tokat'ta "umûr-ı şer'iyeden mâ'adâ mesâlih" uhdesine havâle edilmiştir. Ağa'ya memleket halkının rahat ve huzurlarının her şeyden önemli olduğu, voyvoda olanların ahâli için rahat ve emniyetine gereken özeni göstermesi emri verilmekte, şer'-i şerîfe aykırı hareketlerden kaçınması ve haksız yere zayıfların cezalandırılmaması da bilhassa tembih edilmekteydi. Haksızlık yapılması durumunda hiçbir cevabın geçerli olmayacağı ve şiddetle cezalandırılacağını Süleyman Ağa'ya hatırlatan Selim Paşa, "ana göre 'akulâne tavrânub her umûrunu şer'-i şerîfe ve rızâ-yı meyâmin-i iktizâ-yı hazret-i cihândâriye" uygun ve örfi meseleleri "dahi güzelce idâre ile" uygunsuz hareketlere cüret etmemesini emretmekteydi³¹.

Özetle, Sadrazam Mehmed Selim Paşa yukarıdaki iki mektup ile naibe örfi işlere karışmaması, voyvodaya da şer'î işler dışındaki idarî işlerle meşgul olmasını hatırlatmakta, ancak her ikisinin de Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından dolayı fırsattan yararlanarak, kanunlara aykırı herhangi bir uygunsuz yola girmemelerini tembih etmekte ve kanunsuzluğun şiddetle cezalandırılacağını haber vermektedir.

Tokat naibi Mustafa Efendi her ne kadar uyarılmış ise de, usulsüzlüklerine devam etmiş ve halktan haksız yere akçe aldığı tespit edilerek bir müddet sonra görevinden alınmış ve İstanbul'a gönderilmiştir. Daha sonraki süreçte kendisinin nasıl cezalandırılacağı ve zorla aldığı paranın sahiplerine nasıl iade edileceği hususlarında bir dizi yazışmalar yapılmıştır. Sivas valisi Mehmed Paşa da 09 Zilkade 1242/04 Haziran 1827 tarihinde İstanbul'a yazdığı kamesinde eski Tokat naibi Mustafa Efendi'nin, naipliği süresince halktan haksız yere akçe almış olduğunu ve durumun mahkeme ve cümle ittifakıyla araştırılıp, imzalı defterinin gönderileceğini yazmıştır³².

Valinin yazısını inceleyen Sadrazam Mehmed Selim Paşa, vali ile birlikte eski Tokat voyvodasının da, naibin "eşhas-ı mahzûle"ye istinaden kaza halkından "ber-mûcib-i defter üç yük bu kadar bin kuruş aldığı" bildirdiğini, bu hususun dahi

³⁰ Aynı mektup.

³¹ Tokat Şer. Sic., 30, 65/2.

³² Hatt-ı Hümayûn, No. 19424.

inceleneceğini, valinin 31 Mayıs 1827'de Tokat'a gidip meseleleri tahkik ettiğini ve gerekli tedbirleri aldığını II. Mahmud'a bildirmiştir³³. Sultan da yazdığı hatt-ı hümayununda eski naibin aldığı meblağın kendisinden alınması gerektiği, ancak defterinin gelmesinden sonra icabına bakılmasını istemiştir³⁴.

25 Zilkade 1242/20 Haziran 1827 tarihinde Vali Mehmed Paşa İstanbul'a yazdığı bir başka kamesinde eski Tokat naibi Mustafa Efendi ve müftünün uygunsuzlukları üzerine bilgiler vermeye devam etmiş ve naibin aldığı paranın defterini³⁵ gönderdiğini bildirmiştir³⁶.

Selim Paşa, valinin kamesini ekleri ile birlikte Padişah'a arz etmiş, eski Tokat naibi Mustafa Efendi ile müftünün ilga edilen Ocak taraftarlığına meylettığı ve uygunsuz hareketler içinde olduklarını aktarmıştır. Sadrazam, "*nâ'ibin katî vâfir akçe aldığı ... vürûd eden defter-i mezkûra nazâran nâ'ib-i mezkûrun fuzûlî me' hûzâtı bir yük şu kadar bin kuruşa baliğ olduğu ... işbû fuzûlî aldığı mebalîğin kendüsünden tahsîl ve istirdâdı husûsu*" hakkında inceleme başlattığı bilgisini de vermiştir³⁷.

Diğer taraftan naibin kethüdası, İstanbul'da Çavuşlar Emni Hapishanesi'ne gönderilmiş ve yapılan sorgusunda 50 bin kadar kuruş aldıklarını, ancak başka bir şeyden haberi olmadığını ikrar etmiştir. Daha sonra naip ve müftünün suçları ve cezalarının icrası hususu Selim Paşa tarafından Şeyhülislam Kadızâde Mehmed Tahir Efendi'ye arz edilmiş ve bilgi istenmiştir. Şeyhülislam da "*nâ'ib-i merkûmun keyfiyetini ... erbâb-ı vukûf ve mevsûkû'l-kalem adamlardan tahkik ederek gâyet muzır ve uygunsuz âdem olduğunu, zimmetinde tebeyyün edecek mebalîğin istirdâd ve tahsîli zımında nâ'ib-i merkûmun habs olunmasını*", müzakere edildikten sonra uygun bir yere sürgüne gönderilmesi ve müftü efendinin dahi gereği gibi cezalandırılmasını uygun bulmuştur. Ancak Şeyhülislam daha sonra gönderdiği başka bir yazıda naibin ulemadan olması sebebiyle şer'an üzerinde nesne sabit olmadıkça hapsedilmesinin caiz olmadığını³⁸, sorunun müzakere edildikten sonra fetva ile açıklığa kavuşacağını ancak

³³ Hatt-ı Hümayûn, No. 19424. Mehmed Selim Paşa'nın II. Mahmud'a telhisi.

³⁴ Sultan II. Mahmud'un hatt-ı hümayûnu. "... şu sâbık Tokat nâ'ibinin kazâdan aldığı üç yük bu kadar kuruşun beher hal merkûmdan tamâmen tahsîli lâzım gelmekle defterleri geldikde icâb ve iktizâsına göre gayret eyleyesin". Hatt-ı Hümayûn, No. 19424.

³⁵ Eski naip Mustafa Efendi'nin Tokat halkından aldığı meblağın araştırılması amacıyla Hâcegandan Ata Efendi görevlendirilmiştir. Tokat nâibi Mustafa Efendi'nin halktan gasp yoluyla aldığı paraların müfredatı ve miktarı için bk. Zilhicce 1242/Temmuz 1827 tarihli Pusula, Hatt-ı Hümayûn, No. 17419 A.

³⁶ Hatt-ı Hümayûn, No. 17419.

³⁷ Aynı belge. Sadrazam'ın telhisi. Burada naibin halktan gasben aldığı meblağ üç yük değil de, 1 yük olduğu bilgisi verilmektedir. Karşılaştırmız Hatt-ı Hümayûn, No. 19424.

³⁸ Zilkade 1242/Mayıs-Haziran 1827 tarihli tezkere. Tokat naibi Mustafa Efendi'nin şer'an bir cürmü sabit olmayınca hapsedilmesinin doğru olmayacağı hususunda Şeyhü'l-İslâm'ın mektupçusu tarafından yazılmıştır. Hatt-ı Hümayûn, No. 17419 B.

"bu nâ'ibin pek uygunsuz âdem olduğunu bilenler şöyle şöyle rivâyet ediyorlar" demiştir³⁹.

Sadrızam Paşa, Şeyhülislam Mehmed Tahir Efendi'ye naibin kethüdasının halktan haksız yere 50 bin kuruşu aldıklarını ikrar ettiğini, o halde "bu makûle adamın tarik-i kazâda kabûlü münasib midir" diye sorduğunu Şeyhülislam'ın, "merkûmun besmele ile tarikini sakk eder tarafınıza irsâl ederim. Ba'dehu ne vechle lâzım ise öylece icrâ edersiz" dediğini yazmıştır.

Sadrızam, çavuşlar emini tarafından sorguya çekilen eski voyvoda ve kethüdanın itirafları ile gasp yoluyla elde edilen paranın 150 bin kuruş civarında olduğunu anlaşıldığını aktarmıştır. Daha sonra naip Mustafa Efendi de sorguya çekilmiştir. Selim Paşa, sorgu esnasında aldığı meblağın defteri sorulduğunda naip, "ne ikrâr ne inkâr idüb, şâyân-ı kabûl olacak bir kelâmı râzı olmayarak fezleke-i kelâmında arkasında olan elbisesinden mâ'adâ mecmû'-ı emlâk ve emvâli her ne var ise ahz u kabzına râzı olduğunu beyândan gayri nesne söylememiş olduğundan ve Tokatdan gelecek adamların dahi bir an akdem irsâlleri husûsu Sivas vâlisi kullarına mahsûsen yazılmış ise de, vürûdlarında nâ'ib-i merkûm yine bu suretle cevâb vereceği ... kendüsü Çavuşlar emini hânesinde habs etdirilerek mâli cânib-i mirîden bi'l-müsâdere, ba'dehu kendüsü bir mahalle nefy ve iclâ kılınması husûsunda ne vechle irâde-i seniyye-i mülûkâneleri buyrulur ise"⁴⁰ öyle hareket edeceğini belirtmiştir.

II. Mahmud, eski Naip Mustafa Efendi ve müftünün durumları konusunda bir hatt-ı hümayûn yazmıştır. Padişah, Sivas valisinin kaimesi ile birlikte bir dizi evrakı gördüğünü belirtmiş ve "sâbık Tokat nâ'ibinin fukarâdan zulmen ve gadren aldığı akçe için emvâlinin cânib-i mirîden müsâderesini revâ göremedim" demektedir. Yani Sultan, Mustafa Efendi'nin aldığı paraların Hazine tarafından müsâderesini onaylamamakta başka bir metot uygulanması gerektiğini salık vermektedir. Bu yol da şudur: Eski Tokat Naibi Kara Cehennem, Kethüdası ve müftünün Sivas'a gönderilmesi, Şeyhülislâm vasıtasıyla Sivas kadısı ya da müftüsü, etraf ve civar kadıları veyahut müftülerinden hak ehli birinin görevli atanarak, on altı ay zarfında fukaradan zulmen ve gadren alınan akçelerin mahkeme yoluyla hak sahiplerine iade edilmesi. Bu işlemi Sivas valisi ile Şeyhülislam'ın birlikte tanzim etmesi de emredilmiştir⁴¹.

Sultan II. Mahmud'un emri doğrultusunda naip Kara Cehennem Mustafa Efendi'nin halktan zulmen aldığı paralar sahiplerine iade edilmiştir. 23 Rebiyü'l-evvel 1243/14 Ekim 1827 tarihli bir belgeye göre, naibin aldığı paraların hesap edilip, sahiplerine iade edilmesi işini yürütmek amacıyla Sivas müftüsü Recep Efendi mütevevelli tayin edilmiştir. Recep Efendi'nin çalışmaları doğrultusunda gasp edilen

³⁹ Hatt-ı Hümayûn, No. 17419.

⁴⁰ Aynı belge. Sadrızam Mehmed Selim Paşa'nın telhisi.

⁴¹ Aynı belge. II. Mahmud'un hatt-ı hümayûnu.

paraların hak sahiplerine ödendiği bilgisini vali Mehmed Paşa Sadrazam'a bildirmiştir⁴². Yine 11 Cemaziye'l-evvel 1243/30 Kasım 1827 tarihli bir başka belgeye göre, naibin haksız ve hukuksuz yollardan aldığı paraların sahiplerine iade edildiği bilgisini Sivas valisi Tokat'tan gelen ilam, mahzar ve defterle birlikte Sadarete iletmiştir. Bu sorunun halli II. Mahmud'u memnun etmiş ve bir hatt-ı hümayun yazmıştır⁴³. Recep 1243/Ocak-Şubat 1828 tarihinde ise, paraların hak sahiplerine ne surette iade edildiğini havi İstanbul'a hesap pusulası gönderilmiştir⁴⁴.

3. Yeniçeriler'in İlgasından Sonraki Süreçte Tokat'ta İç Güvenlik Sorunu

Taşra memleketlerde Yeniçeri Ocağı'na mensup olanların ve taraftarlarının etkisizleştirilmesi, unvan ve nişanlarının ortadan kaldırılması biraz zaman almıştır. Mesela 1242/1827 tarihli bir belgeye göre, asker bedeliyesini tahsil etmek için Tokat'ta olan Ata Efendi adlı bir görevli, Sivas valisine gönderdiği şukkasında yeniçeriliğin lağvını takip eden günlerde Tokat'ta ocağ-ı mülga takımından bayraktarlar ve dervişlerin gizlice müşaverelerde bulduklarını, kahvehanelerde alenen yoldaşlık lafi ettiklerini ve Ocağa ait kıyafetleri giymeye devam ettiklerini belirtmektedir⁴⁵.

Ata Efendi'nin verdiği bilgileri destekleyen haberler başka kaynaklardan da gelmiştir. Bu haberlerin ortak noktası Tokat, Zile, Amasya ve Divriği'de bazı alemdarların yeniçeriliği tekrar diriltmek sevdasıyla çalışmalarına başladığı, bunlara eski naip ve müftünün de destek verdiği şeklindedir. Mesela 1242/1827 tarihli bir telhisinde Sadrazam, II. Mahmud'a Tokat'taki karışıklıklar, naip⁴⁶ ve müftünün uygunsuz adam olduklarına dair haberler geldiğini arz etmiş ve bunun araştırılması görevinin Sivas valisi Mehmed Paşa'ya verilmesini istemiştir. II. Mahmud da Tokat'taki durumun ne merkezde olduğunu valiye yazılması ve verilecek cevaba göre hareket edilmesi talimatını vermiştir⁴⁷.

⁴² Hatt-ı Hümayun, No. 25234 A.

⁴³ Hatt-ı Hümayun, No. 25234. Tahrirat.

⁴⁴ Hatt-ı Hümayun, No. 25234 B.

⁴⁵ Hatt-ı Hümayun, No. 19361.

⁴⁶ Kara Cehennem Mustafa Efendi.

⁴⁷ Mesela yine 1242/1827 tarihli Sadrazam'ın II. Mahmud'a iletildiği bir telhiste şunlar yazılıdır: *"Tokad ahâlisini pek uygunsuz söylüyorlar ana dâ'ir bir gûne mesmû'at ve ma'lûmâtın var mıdır deyü emr u fermân ma'âli-i 'üvân-ı cihanbânileri buyrulmuş ve vak'a Tokad ahâlisinin ekseri ocağ-ı mülgâ menübâtından olarak öteden beru uygunsuzlukla meşhûr olub ancak elhâletü hazîhi menâfi-i rızâ bir harekete tasaddileri istimâ olunmamış olduğundan ba'zı erbâb-ı vukûftan tahkîk ve taharrî olunmak üzere iken"* bölgede bulunan mübaşirin ve Tokat voyvodası Süleyman Ağa'nın yazıları ulaşmış ve naib ile müftünün uygunsuz adam oldukları ve bunların üzerine varılsa Ocak takımından olanlarla mücadele edileceğini yazmışlardır. Naip ve müftünün üzerine gidilse ocaklılardan olanlarla mücadele söz konusu mudur, Tokat halkının ocağı tekrar diriltmek sevdasında olduğu gerçek midir araştırılması gereklidir. II. Mahmud, bazı fukarânın zarar görmesinden endişe ederek, konunun doğruluğunun araştırılması için Mehmed Paşa'ya yazılmasını istemiş ve *"bakalım müşârü'n-ileyhin ne*

Bu yazışmadan kısa bir müddet sonra İstanbul'dan Mehmed Paşa'ya yönetiminde bulunan bölgelerde serkeşlik yapan ve halkın huzurunu bozanların durumu hususunda emirler gönderilmeye başlanmıştır. Mehmed Paşa kendisine ulaşan bilgiler çerçevesinde Tokat ve çevresinde karışıklığa sebep olan suçluları cezalandırmak amacıyla bir dizi tedbirler alarak güvenliği tekrar tesis etme çabası içine girmiş ve durumu İstanbul'a bildirmiştir. Meselâ 09 Zilkade 1242/04 Haziran 1827 tarihli bir belgeye göre, Sivas valisi Mehmed Paşa kendisine ulaşan bilgilere istinaden, özellikle Tokat ve Zile'de alemdarların ve diğer Ocak taraftarlarının faaliyet içinde oldukları duyularını aldıklarını İstanbul'da bulunan kapı kethüdasına yazarak, gerekli tedbirlerin alınacağını belirtmiştir⁴⁸. Bu belgedeki bilgiler muvacehesinde Mehmed Paşa'nın Tokat'taki güvenlik ve temizlik operasyonlarını detaylarıyla öğrenmek mümkündür.

Sivas valisi ilk planda ilga edilen Yeniçeri takımından olan ve Tokat'ta oturan alemdarlar başta olmak üzere bazı yeniçeri bakiyelerini ortadan kaldırmak için bölgeye gitmeye karar vermiştir. Kendi yönetiminde bulunan Zile ve Amasya gibi diğer kazalara da güvenilir adamlar göndererek gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamaya çalışmıştır. Görevlendirdiği memurlara, gittikleri bölgelerde tezkeresiz ve maslahatsız dolaşanların ele geçirilip, icabına bakılması ve halkın asayişinin sağlanması emrini vermiştir.

Mehmed Paşa, 05 Zilkade/31 Mayıs'ta⁴⁹ askerleriyle birlikte kimseye ipucu vermeksizin, Rişvan Aşireti'ni⁵⁰ yola getirmek bahanesiyle Sivas'tan hareket edip, iki günlük bir yolculuktan sonra 07 Zilkade de Tokat'a ulaşmıştır. Tokat fukara ve sakinlerine zarar vermemek amacıyla Köprübaşı mahallinde askerlerini çadırlara yerleştirmiş, kendisi de koruma kuvvetleriyle şehre girmiştir. Başlangıçta şehirde eşkıyalık yapan alemdarlar ve sairlerden yedi tanesi yakalanarak, Paşa'nın huzuruna getirilmiştir. Daha sonra Paşa, eşkıyalık yapan ve Ocağın tekrar diriltilmesine çaba sarf edenlerin isim ve unvanlarının kaydedildiği defterin⁵¹ kendisine getirilmesini istemiş, kayıtlarda yaptığı tetkik neticesinde yakalananların asilerden olduğunu tespit etmiştir.

vechle cevâbı gelür" demiştir. *Hatt-ı Hümayun*, No. 19370. Karşılaştırınız *Hatt-ı Hümayun*, No. 19424; 17419.

⁴⁸ *Hatt-ı Hümayun*, No. 19424.

⁴⁹ 05 Zilkade 1242/31 Mayıs 1827 tarihi Perşembe gününe isabet etmektedir. Bk. Yücel Dağlı, Cumhuriyet Üçer, *Tarih Çevirme Kılavuzu*, Ankara 1997, Cilt V, 89. Halbuki Paşa'nın kaimesinde "*işbû mah-ı Zilka'de'nin beşinci Çaharsenbe günü mükemmel dâ'ire ve sunîf-ı 'askeriyye ile Sivastan hareket"* ile ifadesi geçmekte ve Sivas'tan hareket günü olarak Çarşamba verilmektedir. Bk. *Hatt-ı Hümayun*, No. 19424.

⁵⁰ Rişvan Aşireti, her yıl ilkbaharda güneydoğudan kuzeybatıya doğru hareket eden göçebe topluluklardı. Sivas Divriği havalisini de içine alan bölgeyi bazen tedirgin ediyorlardı. Olumsuz tavırlarından dolayı çoğu zaman Sivas valileri bunları yola getirmek için harekete geçerlerdi. Bk. Sakaoglu 1998, 17, 33-39, 44, 54, 61-62, 74-75, 177-178, 193, 369.

⁵¹ Sivas valisi Mehmed Paşa; Tokat'a gelmeden önce, Voyvoda ve bazı ileri gelenler, eşkıyalık yapan ve yeniçeri sözü eden ve bu alanda faaliyet gösteren bazılarının isim ve şöhretlerini bir deftere kaydetmişlerdi.

Ayrıca Tokat'ta Yeniçerilerin gittikleri nişanlı ve unvanlı kahvehaneler hala işletmeye açık olduğundan, bunların yıkılıp esnaf dükkanlarına dönüştürülmesi için adamlarına talimat vermiştir. Vali, idama ve sürgüne müstehak olanların cezalarının infazını ise, şehirde dehşete sebep olmamak için herkesin gözü önünde hemen yerine getirtmemiş, ilk önce hapsedilmelerini sağlamıştır⁵².

Sadrazam Mehmed Selim Paşa, Padişah'a sunduğu arzında "*Tokat ahâlisinden ocağ-ı makhûr gayret-i batılasında olan eşhâsın keyfiyeti bundan mukaddem Der-Sa'adete celb olunan Tokat voyvodası sabıktan dahi tahkik ve esâmileri bir kut'a deftere tatbik*" olduğunu, valinin Tokat taraflarına giderek, oraları temizleme operasyonlarına başladığını yazmıştır⁵³.

Sultan II. Mahmud, Sivas valisinin kaimesini gördüğünü ve valinin "*üslûb-ı hâkimân*" üzere hareket etmekte olduğuna göre uygun cevabın yazılmasını istemiştir⁵⁴.

Mehmed Paşa, Tokat'taki güvenliği sağladıktan sonra, yakalananların cezalarını icra etme çabalarına girişti. Bu defa Paşa'nın icra ameliyesinin ne şekilde olduğu ve neleri yaptığı hususunda 09 Zilkade 1242/04 Haziran 1827 tarihinde Tokat naibi Ahmed Latif Efendi İstanbul'a bir ilam yazmıştır. Sivas valisi Mehmed Paşa'nın 07 Zilkade'de askerleriyle birlikte Tokat'a gelerek yeniçeri bakiyelerini ortadan kaldırma işlemine başladığını belirten naip efendi, ilga edilen yeniçeri ocağına bağlı yirmi yedi kişinin idam edildiği ve yedi kişinin de sürgüne gönderildiği bilgisini vermiştir. O'na göre şehirde güvenliği sağlayan Paşa, daha sonra yeniçeri taifesinin toplantı yerleri olan kahvehanelerin bazılarını yıktırılmış, bazılarının da ocaklarını yıktırarak esnaf dükkanlarına dönüştürmüştür. Mehmed Paşa on bir gün Tokat'ta kalıp operasyonları tamamladıktan sonra 19 Zilkade'de Sivas'a geri dönmüştür. Tokat halkı rahat, asayiş ve emniyete kavuştuğundan, bu temizlik hareketinden oldukça memnun kalmıştır. Ancak Ayrancıoğlu, Kırımılı, Kahveci Kasım, Bıçakçı Yıldızoğlu adlı eşkıyalar firar ettiklerinden yakalanamamışlardır⁵⁵. 19 Zilhicce 1242/14 Temmuz 1827 tarihinde Mehmed Paşa Tokat'a bir buyruldu göndererek bu eşkıyaların Tokat'a ayak basarlarsa yakalanmasını ve teslim edilmesini emretmiştir⁵⁶. Bu buyrulduya istinaden Tokatlılar da, adı geçen eşkıyaların ele geçirilmeleri durumunda Sivas'a sevk edileceklerini valiye taahhüt etmişlerdir⁵⁷.

⁵² *Hatt-ı Hümayûn*, No. 19424.

⁵³ *Aynı belge*. Mehmed Selim Paşa'nın II. Mahmud'a telhisi.

⁵⁴ Sultan II. Mahmud'un hatt-ı hümayûnu. "*Sivas vâlisinin işbü kâ'imesiyle diğer kâ'imesi manzûr ve me'ali ma'lûm-ı hümayunum olmuştur. Vali-i müşârü'n-ileyhin tahrîr ve işârından müstefâd olunduğuna göre üslûb-ı hakimân üzere hareket etmekte olmağla serhada beyân olunduğu vechle iktizâsına göre te'kidi hâvi tarafından cevâb tahrîr ve irsâl oluna*". *Hatt-ı Hümayûn*, No. 19424.

⁵⁵ Tokat nâibi Ahmed Latif Efendi'nin ilâm. *Hatt-ı Hümayun*, No. 17503.

⁵⁶ *Tokat Şer. Sic.*, 31, 107/3.

⁵⁷ *Hatt-ı Hümayun*, No. 17503.

Tokat naibi Ahmed Latif Efendi'nin ilamından sonra Sivas valisi Mehmed Paşa da 17 Zilkade 1242/12 Haziran 1827 tarihini taşıyan ikinci kaimesinde Tokat'ta gerçekleştirdiği güvenlik hareketini daha ayrıntılı olarak İstanbul'a yazmıştır. Vali, Tokat'taki vücûhtan tarafsız ve güvenilir kişilerin verdikleri defter gereğince “*şekâvet ile şöhret-sî'âr olan alemdârlardan ve sâ'irinden isim ve şöhretlerini mutazammın ... yığirmialtı neferin idam edildiğini, “turnacı ve serdengeçdi ve alemdâr makulelerinden altı neferin dahi sürgün edildiğini*” belirtmektedir. Sürülenlerin yer, isim ve şöhretlerini merkeze gönderdiği pusulada belirtmiş olduğunu ifade eden Mehmed Paşa, ayrıca yeniçerilere ait olan on adet kahve dükkanlarından cadde üzerinde bulunanların tamamen yıkıldığını, otuz beş tanesinin de ocakları, peyke ve nişanlarının kaldırılarak, diğer esnaf dükkanlarına dönüştürüldüğünü yazmıştır⁵⁸. Serdârlara mahsus olan serdar mahalli dahi keçeci dükkanı yapılmış ve kasaba yeniçeri eşkıyasından temizlenmiştir. Bütün ulema, fukara, aceze ve re'âyânın yüzü gülmüştür. Bütün bu tasfiye ve etkisizleştirme hareketlerine rağmen, meselenin peşi bırakılmayarak, yine inceleme ve operasyon işlevinin devam edeceğini belirten vali, tekrar eşkıyalığa devam etme temayülleri olursa, hiçbir kusura mahal verilmeyerek gereken cezaların verileceğini de yazmıştır⁵⁹.

Mehmed Selim Paşa Sivas valisinin aktardığı bilgileri II. Mahmud'a tekrarladıktan sonra, başarılarından dolayı Paşa'nın taltif edilmesini ve gelen tatarına “*kapût*” giydirilmesini arz etmiştir⁶⁰. Tokat'taki operasyonlar konusunda yukarıda naibin gönderdiği ilam ile valinin ikinci arızasındaki verdiği veriler karşılaştırıldığında aşağı yukarı aynı sonuçların ortaya çıktığı görülür⁶¹.

Sultan II. Mahmud yazdığı hatt-ı hümayunda “*Sivas vâlisinin işbû kâimesi ... manzûr ve ma'lûmum olmuştur. Aferin. Müşârü'n-ileyh te'dîbi lâzım gelenleri iktizâsına göre icrâ eylemiş, sen dahi beyân eylediğin vechle gelan tâtârına kapût iksâ ve tarafından kendüsüne tahsîni hâvî cevâb yazulsun*” demektedir⁶². Yani Sivas valisinin Tokat ve çevresinde yeniçeri eşkıya guruhundan bazılarını yola getirmesinden Sultan da hoşnut olmuş ve taltif amacıyla kendisine ulaştırılmak üzere tatarına kaput giydirilmiştir.

⁵⁸ Tokat'ta yıkılan ve yıkılmayan dükkanların listesi için bk. Ekler kısmı.

⁵⁹ *Hatt-ı Hümayûn*, No. 17443. Sivas valisinin kaimesidir.

⁶⁰ *Aynı belge*. Sadrazam'ın arzı.

⁶¹ Naibin ilamında yirmi yedi kişinin idam, yedi kişinin sürgün edildiği yazılmasına rağmen, Valinin arızasında ise yirmi altı idam, altı sürgün olayından söz edilmektedir. İki belgede ortaya çıkan birer eksik, daha sonra gönderilen ve isim yeri açık fermana istinaden vali tarafından işleme konulmuştur. Öte yandan Naip, kapatılan veya dönüştürülen kahvehanelerin sayılarını vermemekte, vali ise vermektedir. Ancak buna karşın naip, kaçıp kurtulanların isimlerini zikretmekte, vali bunlardan söz etmemekte, sadece incelemelerinin devam ettiğini belirtmektedir.

⁶² *Hatt-ı Hümayûn*, No. 17443. II. Mahmud'un hatt-ı hümayunu.

4. Zile'deki Operasyonlar ve Genel Güvenlik

Yeniçeri ocağına mensup bazı kişiler, Zile kazasında da hareketli olaylara sebep olmuşlardır. 17 Zilkade 1242/12 Haziran 1827 tarihli bir belgeye göre, Zile kazasında olan bazı eşkıya makuleleri, Müftü Lütfullah Efendi'nin desteğini alarak voyvodaları Ahmed Ağa ile mücadelede girişerek onu mağlup etmişlerdir. Bu durum karşısında voyvoda Ağa bunlara karşı bir şey yapamamış ve Zile'de durum karışık bir hal almıştır. Sivas valisi Mehmed Paşa'nın Tokat'a geldiğini ve yeniçeri bakiyelerini temizlemek maksadıyla operasyon yaptığı haberini alan Voyvoda Ahmed Ağa, Tokat'a gelmiş ve Zile'deki olayları ve karışıklıkları anlatmıştır. Voyvoda'dan sonra Zile müftüsü Lütfullah Efendi, naip ve nâkibü'l-eşraf kaymakamı da yine valiyi ziyaret amacıyla Tokat'a gitmişlerdir. Voyvoda Ağa'nın anlattıklarını değerlendiren Mehmed Paşa, voyvoda vekiline bir buyruldu göndererek Zile'de operasyonların başlaması emrini vermiştir. Voyvoda vekiline emir yazıldığı esnada Zile'den naip, voyvoda ve vücuh-ı ahaldiden bazıları da vali yanında bulunuyorlardı. Buyrulduya istinaden Zile'de yedi adet yeniçeri eşkıyası mahallinde idam edilmiş ve bunların bir miktarının dahi olsa ortadan kaldırılmasıyla kazada büyük ölçüde asayiş sağlanmıştır⁶³. Diğerleri de pasifleştirilmişlerdir.

Vali Mehmed Paşa, daha sonra Zile'ye bir buyruldu daha göndererek, uygunsuz ve hukuksuz hareketlere tevessül edilmemesini tavsiye etmiştir. Herkesin kendi işine gücüne bakarak, Devlet-i Aliyye'nin işleri başta olmak üzere hayırlı meselelerle meşgul olunmasını isteyen Mehmed Paşa, nâip, müftü ve voyvodayı da geri göndererek, birlik ve beraberlik içinde olmalarını ve aralarındaki adavetin terk edilmesini tenbih etmiştir⁶⁴. Ancak bir süre sonra Voyvoda Ahmed Ağa Sivas'a bir arıza yazarak, Müftü Lütfullah Efendi'nin para işleriyle meşgul olduğundan aykırı hareketini sürdürmeye devam edeceğini, nâibin de iftiracı bir adam olduğundan azledilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ahmed Ağa müftünün yerine ulemadan Said Efendi'nin fetevî memuriyetine getirilmesini ve nâibin de azledilmesiyle kazanın "ıyl u kalden" kurtulacağını belirtmiştir. Vali Mehmed Paşa, voyvodanın arızasını⁶⁵ kendi arızasına ekleyerek Sadrazam Mehmed Selim Paşa'ya göndermiş ve emir beklemiştir⁶⁶.

Sadrazam, validen gelen Zile ile ilgili bilgileri Padişah'a arz etmiştir. Buna göre, Zile kazasında olan bazı eşkıya makulelerinin müftüye dayanarak voyvodayı mağlup ettiklerini, ancak buna rağmen Zile'de yedi adet şahsın buyruldu ile idam edildiğini, müftü ve nâibin ise azledilmeleri gereğinin voyvoda tarafından bildirildiğini belirten

⁶³ Aynı belge.

⁶⁴ Aynı belge.

⁶⁵ Voyvoda mektubunda, Zile'de ilga edilen yeniçeri takımından yedi tanesinin idam edilmesiyle birlikte kazada rahatın sağlandığını, ancak naip ve müftü görevde kalırsa asayişin tamamen sağlanamayacağını belirtmekte, naibin azlını, müftünün de azledilerek sürgüne gönderilmesini talep etmektedir. Zile voyvodası Ahmed Ağa'nın mektubu için bk. *Hatt-ı Hümayûn*, No. 17443-A. (Ek: Belge: 5)

⁶⁶ *Hatt-ı Hümayûn*, No. 17443. Sivas valisinin kamesi.

Sadrazam Paşa, idam ve sürgün edilen şahısların bir adet defteri ile müftü ve nâibin durumlarına dair voyvoda Ahmed Ağa'nın mektubunu Padişaha sunmuştur⁶⁷. Sadrazam ayrıca müftü ve nâibin durumunun Şeyhü'l-islâm Kadızâde Mehmed Tahir Efendi'ye havale edileceği, oradan gelecek cevaba göre hareket edileceğini de ifade etmiştir.

Sultan II.Mahmud bu konu ile ilgili bir hatt-ı hümayun yazmış ve şu ifâdeleri kullanmıştır: *"Sivas vâlisinin işbû kâ'imesi ve gönderdiği defter ile Zile voyvodasının mektûbu manzûr ve ma'lûm-ı hümayûnum olmuştur ... fesedât-ı mülkiyye Devlet-i 'Aliyyemizden kalkmış ise de fesedât-ı şer'îye henüz kalkmamış olduğundan mütesellim ve voyvodaların ettikleri zulümden dahi efsûn olarak hilâf-ı şer'-i şerîf hareketle etmedikleri kalmıyor. İnşallah bunun da vakti ve zamânı gelüb kadı ve nâ'ibler husûsuna nizâm virilir. Müfti ve nâ'ib husûsunu efendi-i dâ'imize (Şeyhül-islam) ifâde ile icrâ itirdesin"*⁶⁸.

5. Amasya'da Sürgün ve İdam Edilenler

09 Zilkade 1242/04 Haziran 1827 tarihli belgeye göre, Sivas valisi Tokat'a geldiğinde Zile'den sonra Amasya'da da bir dizi olayların olduğu ve yeniçeri eşkıyalarının istenmedik sorunlara sebep oldukları bilgisini almıştır. Bunun üzerine Mehmed Paşa, buradaki yeniçeri eşkıya ve taraftarlarını da halletmek üzere, mühürdarını bir miktar süvari askeriyle birlikte Amasya'ya göndermiş, Amasya mütesellimi ile birlikte hareket ederek, eşkıyaları idam edilmesi ya da sürgüne gönderilmesi emrini vermiştir. Eşkıya güruhunun Tokat ile birlikte Amasya ve çevresinde de temizleneceğini ve gerekli cezalara çarptırılacağını taahhüt eden vali, bu konuda hiçbir kusura mahal verilmeyeceğini Sadrazam'a yazmıştır⁶⁹.

25 Zilkade 1242/20 Haziran 1827 tarihli arizaya göre, Sivas valisi Mehmed Paşa Tokat'ta iken Amasya müftüsü, ayan ve vücûhtan da bazıları valiye giderek, ihbar ve arzuhallerini sunmuşlardır. Bunlara istinaden Mehmed Paşa Amasya'ya buyrulduklarını göndermiş ve operasyonların başlaması emrini vermiştir. Bu emirler muvacehesinde Amasya'da eşkıyadan sekiz tanesi mahallinde Mütesellim, Mühürdar, naip ve cümle ittifaklarıyla idam edilmişlerdir. İki tane eşkıya fermanla Ankara'ya; iki tanesi vali buyrulduzu ile Çorum'a ve bir tanesi de Niksar'a sürgüne gönderilmişlerdir. Yine Amasya'da iki tane eşkıya firar etmiş olduklarından, peşlerine adamlar tayin edilerek operasyonlar sürdürülmüştür. Bütün bunların sonucunda Amasya'da idam ve sürgüne gönderilecek eşkıya makulesi kalmamış, eğer ortaya çıkarlarsa müftü, ayan ve vücuh valiyeye teslim edeceklerine dair taahhütte bulunmuşlardır⁷⁰.

Vali Mehmed Paşa, Amasya'ya gitmesinin fukaralara sebepsiz yere masrafa sebep olacağını belirterek, memlekette huzur ve sükun olduğu müddetçe Amasya'ya

⁶⁷ Aynı belge. Sadrazamın arzı.

⁶⁸ Aynı belge. II. Mahmud'un hatt-ı hümayunu.

⁶⁹ Hatt-ı Hümayûn, No. 19424.

⁷⁰ Hatt-ı Hümayûn, No. 17419.

gitmesinin ya da Tokat'ta kalmasının bir sebebi olmadığını belirterek, 23 Zilkade'de Sivas'a geri dönmüştür. Amasya'da ferman ve buyruldukları idam edilmiş veya sürgüne gönderilmiş olanların pusulası ile valiye teşekkürleri ihtiva eden ilamları da İstanbul'a göndermiştir⁷¹.

Sadrızam, Mehmed Paşa'nın Tokat ve Amasya'da güvenliği sağlama gayretlerini ve Amasya'nın eşkıya güruhundan temizlenmesi operasyonlarını anlattıktan sonra Tokat'tan Sivas'a döndüğünü Padişah'a bildirmiştir⁷².

Sonuç

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı tüm Osmanlı memleketlerine duyurulduğunu havi fermanndan da anlaşıldığı üzere, Ocak kurulduğu yıllarda oldukça önemli görevler ifa etmişti. Ancak daha sonraki süreçte çağın şartlarına göre örgütünü düzeltememiş ve devlete yük olmaya başlamıştır. Bunlar dışında kurulmaya çalışılan askerî birlik denemeleri de Yeniçerilerin muhalefet etmelerinden dolayı hayata geçirilememiştir. Aslında Osmanlılar'ın dört taraftan sarıldıkları Avrupa güçlerine mukavemet edebilecek, genç, talimli ve düzenli birliklere gereksinimi vardı. Bu vurucu güç ve enerji de Yeniçerilerde yoktu. Kuvvetleri sadece yenilik hareketlerine muhalefetten öteye gitmiyordu. Bu atıl güçlerin Osmanlıların yaşamından uzaklaştırılmasından sonra, tüm imparatorluk eyalet, sancak ve kazalarında da ileri gelen zabıt, er ve taraftarları topluca devre dışı bırakıldı.

Ocağın kaldırılmasından kısa bir süre sonra Sivas Eyaleti'nde özellikle Tokat, Zile ve Amasya'da Yeniçerilik ile ilgili konular konuşulmaya başlamıştı. Bazıları Yeniçeriliğe mahsus elbiseleri hala kullanıyorlardı. Tokat'taki bazı kahvehanelerde de Yeniçerilik nişanları sökülmemişti. Bazıları da kazalarda eski serkeşliklerini sürdürüyor ve asayişin bozulmasına sebep oluyorlardı. Bütün bu duyular alındıktan sonra Sivas valisi Mehmed Paşa, bölgedeki güvenliği tesis etmeğe memur edildi. Paşa, bizzat Tokat'a gelerek güvenliği sağladı. Zile ve Amasya'ya da adamlarını göndererek gerekli tedbirleri aldı. Eşkıyaların bazıları idam edildi. Bazı Yeniçeri bakiyeleri ve onlara yardım ve yataklık edenler de bölge dışında uygun bir yere sürgün edildiler. Ocağın ilgasından sonra, durumdan vazife çıkarıp, hukuksuz yollara giren devlet memurları da gerekli cezalara çarptırıldılar. Böylece genel güvenlik sağlandı.

BİBLİYOGRAFYA

1. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi: Hatt-ı Hümayun, No: 17405; 1740 5L; 17409; 17419; 17419 A; 17419 B; 17443; 17443 A; 17503; 19361; 19370; 19424; 25234; 25234 A; 25234 B.

⁷¹ *Aynı belge.*

⁷² *Hatt-ı Hümayun*, No. 17419. Sadrazamın arızası .

Samsun Şer'iyeye Sicili, Defter No: 1755, Sayfa No: 122-A, Belge No: 1
Tokat Şer'iyeye Sicili, Defter No: 30, Sayfa No: 50, Belge No: 1 (30, 50/1); 30, 46/1; 30, 48/1; 30, 49; 30, 65/1; 30, 65/2; 31, 107/3.

2. Kitap ve Makaleler

- AHMED CEVAT PAŞA, 1299, *Tarîh-i Askerî-i Osmanî*, İstanbul
- BARKAN, Ömer Lütfi, 1942 "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I. İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler", *Vakıflar Dergisi*, 279-304.
- BAYKARA, Tuncer; 1995, "Osmanlı Reformlarının İlk Zamanları: Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması ve İlk Tatbikat", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi* 10,1-11.
- DAĞLI, Yücel / ÜÇER, Cumhure; 1997, *Tarih Çevirme Kılavuzu*, Ankara, Cilt V
- İLGÜREL, Mücteba, 1986 "Yeniçeriler", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 13, İstanbul, 386-
- KARAL, Enver Ziya, 1988² *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, 1988³ *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara.
- MUTLU, Şamil, 1994, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati - Mehmed Daniş Bey ve Eserleri*, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar, 1997 "Osmanlı Beyliği Topraklarındaki Sufi Çevreler ve Abdalan-ı Rum Sorunu (1300-1389)", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, (Editör: Elizabeth A. Zachariadou), İstanbul, 159-172.
- ÖZCAN, Abdülkadir, 2002 "Osmanlı Devleti'nin Askerî Yapısı", *Türkler* (Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara, Cilt 10,
- SAKAOĞLU, Necdet, 1998, *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, İstanbul
- SAVAŞ, Ali İbrahim, 1999 *Ebû Seyl-Nu'mân Efendi Tedbîrât-ı Pesendîde (Beğenilmiş Tedbirler)*, Ankara
- SHAW, Stanford, 1982, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt I-II, İstanbul
- ŞİRİN, Veli, 2002, *Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu ve Seraskerlik*, İstanbul
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, 1984² *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları I - Acemi ve Yeniçeri Ocağı -*, Ankara

EKLER

I. Tablolar

1. Tokat'ta Yirmi yedi Yeniçerinin İdam ve Yedi Tanesinin Sürgün Edildiği Hakkında Tokat Ahâlisinin Mahzarı (Hatt-ı Hümâyün, No. 17513)

Tokat'ta sakin arzihal ve mahzar gönderen 'ulema, sulehâ, a'yân, şeyh, eşrâf, vücûh-ı belde ve esnaf ihtiyarlarının isimleri		
1. Mevlevî şeyhi Seyyid Şeyh Hasan Dede	16. Şeyh Mehmed Paşa Medresesi müderrisi Ömer Efendi	30. Kassabân şeyhi Ömer
2. Nakübü'l-eşraf kâ'im-i makâmı Seyyid Şeyh Abdurrezzak	17. Yağbasan Medresesi müderrisi Seyyid Emin Efendi	31. Meydan Camii imamı Ebubekir Efendi
3. Latifzâde Hasan vücûh-ı belde	18. Kameriyye Medresesi müderrisi Seyyid Mahmud Efendi	32. Etmekçiyan şeyhi Osman
4. Latifzâde Musa vücûh-ı belde	19. Hacı Ömer Camii hatibi Mustafa Efendi	33. Berberan şeyhi Seyyid Ömer
5. Tokat Kalesi dizdarı Es-Seyyid Ahmed	20. Meydan Camii hatibi Ahmed Efendi	34. Hallacan şeyhi Seyyid İbrahim
6. Kameriyye Medresesi müderrisi Seyyid Salih Efendi	21. Kabe Mescidi hatibi Abdullah Efendi	35. Mutaban şeyhi Yusuf
7. Hisariyye Medresesi müderrisi Seyyid Hafız Mehmed Efendi	22. Ali Paşa Camii hatibi Seyyid Salih Efendi	36. Eskiciyan şeyhi İbrahim
8. Kameriyye Medresesi müderrisi Seyyid Abdurrahman Efendi	23. Hisar Camii hatibi Seyyid Hacı Abdurrahman Efendi	37. Haffafan şeyhi Ahmed
9. Taşçı Hasan Medresesi müderrisi Seyyid Hüsnü Efendi	24. Sultan Murad Camii hatibi Seyyid Abdurrahman Efendi	38. Fukara vekili Ömer
10. Hisariyye Medresesi müderrisi Seyyid Salih Efendi	25. Derviş Bey Camii imamı Hasan Efendi	39. Hallacan İbrahim ihzar
11. Eski Tokat naibi El-Hac Ömer Efendi	26. Genç Mehmed Paşa Camii imamı Mehmed Efendi	40. Yusuf İhzar Berberân
12. Tokat naibi Seyyid el-Hac Hafız Mehmet Efendi	27. Arisler Camii İmamı Ali Efendi	41. Halil İhzar Mutaban
13. Kameriyye Medresesi müderrisi Seyyid Abdullah Efendi	28. İmam Yusuf Efendi	42. Osman ihzar Kassarân
14. Hatuniyye Medresesi müderrisi Hacı Hâfız Ahmed Asım Efendi	29. İmam İbrahim Efendi	43. Halil ihzar Haffafan
15. Hatuniyye Medresesi müderrisi Seyyid Mehmed Efendi	30. Meydan Camii imamı Ebubekir Efendi	44. Hasan ihzar Bakkalan

2. Tokat Eşkiasından Sürgün Edilen Şahısların İsimleri
(Hatt-ı Hümayun No: 17414 E)

1. Ocağı mülga Tornacılarından serdar-ı sabık Halil
2. İzmirli Ağanın Ahmed Alemdar : Bu iki nefer bir kıt'a emr-i şerifle Tarsus'a icla olunmuştur.
3. Taife-i merkume güruhundan Cizzade Hacı Mehmed Efendi: Bir kıt'a emr-i şerifle Kayseri'ye icla olunmuştur.
4. Serdâr-ı sabık Tornacı İmam Ağa
5. Abdalbaki Alemdar : Bu iki nefer bir kıt'a emr-i şerifle Kastamonu'ya icla olunmuştur.
6. Otuzaltının otası Civelek Ahmed otabaşı

3. Ocağın İlgasından Sonra Tokat'ta Yıkılan ve Yıkılmayan Kahvelerin İsimleri
(Tokat Şer'ıye Sicili, 31, 108-109)

<i>Yıkılan Kahvehaneler</i>	<i>Yıkılmayan Kahvehaneler</i>
1. Kavacı Abdullah kahvesi Üçüncüoğlu kurbunda	1. Mahkeme önünde Musa kethüdanın kahvesi
2. Bik Hasan kahvesi	2. Mahkeme önünde Hacı Şerif kahvesi
3. Çiftler ağası kahvesi	3. Subaşı kahvesi
4. Hafizoğlu Hasan Ağa kahvesi	4. Gani Ağaoğlunun kahvesi pikesi
5. Tataroğlu Hacı Hasan kahvesi	5. Bekiroğlu Hanı kurbunda çubukcu Nasuh kahvesi
6. Taht-ı kal'ada Abdulkadir kahvesi	6. Erkad bazarından Aşuoğlu kahvesi
7. Temürcüler başında Ziyancıoğlu kahvesi	7. İmam Ağanın kahvesi
8. Haffaflar içinde Hacı Halil kahvesi	8. Seyfioğlu Mehmedin kahvesi
9. Kuyumcularda Receboğlu kahvesi	9. Müfti olan Mehmed Ağanın kahvesi
10. Bekçi İnce kahvesi	10. Gülle Bekiroğlu kahvesi
11. Çiftler ağasının Osman kahvesi	11. Hirefler bağında Kavuncuoğlu kahvesi
12. Çakal Velioğlu kahvesi	12. Kazazlar içinde Hacı şeyh Ağa kahvesi
13. Mustafa Hamamı kurbunda Salih Ağanın kahvesi	13. Kapucu Hacınnın kahvesi
14. Sulu sokakta Sil İbrahim kahvesi	14. Bevanbaşı Hasan Ağa kahvesi
15. Kör Hasbi kahvesi	15. Sarıncılar başında Mehmed Ağa kahvesi
16. Dağdelen kahvesi	16. Paşa kahvesi
17. Köreklıoğlu kahvesi	17. Arkacıoğlunun kahvesi
18. Mutaklarda? Sarı Ağanınoğlu Ahmedin kahvesi	18. Kavaklıoğlu kahvesi
19. Kör Kulak kahvesi	19. Şeritçi Hacı Ağanınoğlu kahvesi
20. Delü Haliloğlu Hacı Mehmed kahvesi	20. Taşhan içinde olan Başıoğlu kahvesi
21. Paşa Hanı kurbunda Çıblak Mehmed Ağa kahvesi	21. Dökücüoğlu Hasan Ağa kahvesi
22. Behzatda Abduç kahvesi	22. Debbağhanede mehter kahvesi
23. Hacı Ebubekiroğlu Halil Ağa kahvesi	23. Bekçioğlu kahvesi
24. Mevlevihânenin tekke kahvesi	24. Ortalı önünde Hacı Bektaş Ağanın kahvesi

Mehmet Beşirli

25. Kireccinin kahvesi	25. Han önünde Haşiminoğlu kahvesi
26. Aksuda Etoğlunun kahvesi	26. Kızılcı Kara Ömer kahvesi
27. Mandâl yokuşunda müteveli kahvesi	27. Başçavuşun kahvesi
28. Han önünde bakırcıoğlu kahvesi	28. Ahad Ağanın Han kahvesi
29. Debbaoğlu Halil Ağa kahvesi	29. Bikaroğlu kahvesi
30. Helvacı İsmail kahvesi	30. Hıdıroğlunun Han kahvesi
31. Çortu kahvesi	31. Uşaroğlu kahvesi pikesi
32. Boyunhan önünde Yeşil babanın Han kahvesi	32. Serracılar başında yüksek kahve
33. Mutafoğlu kahvesi	33. Meydanda demürcüler kurbunda kahve
34. Tataroğlu kahvesi	34. Voyvoda Hanı kapusunda kahve
35. Habbaz kahvesi	35. Arab Osman kahvesi
36. Delü Halil kahvesi	36. Meydanda İbbaşıoğlunun Hanının kahvesi
37. Sadinin kahvesi	37. Horuz müteveli hanının kahvesi
38. Köşkerioğlu kahvesi	
39. Demürcioğlu Hanının içinde kahve	
40. Çayda Kır İsmail Kahvesi	
41. Voyvoda Hanı önünde külliye hedmi olunan kahveler	

4. Tokat Eşkırıyasından İdâm Edilen Şahısların Defteri
(Hatt-1 Hümayun No: 17414 E)

1. Ocağ-ı mülga hasekilerinden Hacı İbrahim Ağa sagiri Hacı Mehmet	14. Bacakoğlu Kel Oğlan
2. Baş karakollukçu Kırkbeş Mehmet	15. Köşkerioğlu Mustafa Alemdar
3. İkinci Karakollukçu Eşmecioğlu Hasan	16. Selaç Kahveci Hasanoğlu Hüseyin
4. Kahveci Araboğlu Ömer	17. Mandıracı Hüseyin Alemdar
5. Beytü'l-malcioğlu Hüseyin	18. Karakollukçu Kışlalı Kara Mustafa
6. Basdırmacı Deli Şerif	19. Ziyancioğlu Hasan Alemdar
7. Küreklicioğlu Ahmed Alemdar	20. Serdengeçti ağalarından Etmekçi Salihinoğlu Hüseyin
8. Gümeçoğlu Hasan Alemdar	21. Ocağ-ı mülga hasekilerinden Bayrakçı Hacı Ahmed
9. Canikoğlu Ahmed Safa	22. Ömer Safa
10. Canbaz Ahmed Alemdar	23. Çil İbrahim Alemdar
11. Bekaroğlu İbrahim	24. Şebşçi Alemdar
12. Çöreki Mehmed Alemdar	25. Dağdelen Alemdar Hasan
13. Böcekoğlu Yusuf	26. Piç Hafız

5. Zile Eşkıyasından İdam Edilen Şahısların İsimleri
(Hatt-ı Hümayun No: 17414 E)

1. Sabık Serdar Küçüköğlü Mehmet
2. Poyrazoğlu Muhammed
3. Kel Ahmed
4. Çiftçioğlu Ali
5. Kızıl Bekir
5. Serdar-ı sabık Derebaşoğlu Meşişman Hüseyin Alemdar
6. Ahmed Alemdar

II. Bazı Vesikalardan Örnekler

Belge: 1

Tokat Şer'ıye Sicili, Defter No. 30, Belge No. 48, Belge No. 1

Düstûr-ı mükerrer müşîr-i müfahham nizâmü'l-'alem müdebbir-i umûrû'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmim-i mehâmü'l-enâm bi'r-re'yi'l-sâ'ib mümehhid-i bünyânü'd-devlet ve'l-ikbâl müşîr-i erkânü's-sâdeti ve'l-iclâl el-mahfûf bi-sunûf-ı 'avâtifü'l-mülkü'l-'ala hâlâ Sivas vâlisi vezirim Seyyid Mehmed Paşa edâmallahu te'âlâ iclâlehu ve kıdvetü'l-nüvvâbi'l-müteşer'în Tokat ve Amasya nâibleri zîde 'ilmuhümâ ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân a'yân ve sâir zâbitân ve vücûh-ı ahâli ve bi'l-cümle iş erleri zîde kadruhüm tevkî-i refî-i hümayun vâsıl olucak ma'lûm ola ki,

(Aradaki metin tamamen Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığını ilan eden fermanın tekrarı olduğundan buraya alınmamıştır) ... sen ki vezir-i müşârî'n-ileyhsin sen dahi Tokat ve Amasya taraflarında ve sâ'ir zir-i idârenizde Yeniçeri tâ'ifesi bulunan mahallere dâ'ir cesûr ve kâr-güzâr adamlar ta'yiniyle keyfiyeti yağni bundan böyle Yeniçerinin nâmı ve anlara mahsûs olan zağarcılık-payesi ve turnacılık ve taşra memâlikde Yeniçeri tâ'ifeliği ve serdârlık lafzı ve Yeniçeri yoldaşlığı ta'biri ve nişan da'vâsı külliyyen ortadan kaldırıldığını herkese ifade ve tembîh ile ol-tarafda Yeniçerilik iddî'asında olanlar bundan böyle sâ'ir efrâd-ı muvahhidin misillü cânib-i şeri'at-i garrâdan ve taraf-ı eşref-i padişâhânemden ta'yîn kudat valât ve hükkam ve sâ'ir memleket ve zabitlerine itâ'at ve inkiyâd iderek ve herkes ehl-i 'arzlığı takınub kar u kesb ve zirâ'at ve hirâset ve ticâret vaz'iyetleriyle meşgûl olarak her halde müktezâ-yı şeri'at-ı garrâ ve asl-ı Müslümanlık lâzım olacak tavır ve mülk üzere hareket eylemelerini ve içlerinde hilâf-ı şerif hareketleri vukû'a gelenlerin işbû ittifâk-ı 'âmme-i İslamiyye ve İcmâ'-ı Ümmet-i Muhammediyye hayırsız söyleyen ve karşı duranların mücib fetevâ-yı şerife şer'an lâzım gelen cezâ-yı sezâları bilâ-imhâl icrâ kılınacağını gûş-i hûşlarına ilkâ ve telkine mübâderet ve ol-tarafların mevcûd Yeniçeri zâbitân ve neferâtı yerlû yerinde bulunan kazgân ve çapraz ve sâ'ir bunlar gibi ocağa müte'allik orta malı her ne ise ba'de-ezîn Yeniçerilikleri mülgâ olduğuna binâen yedlerinden düşürülüb kazgân ve sâ'ir eşyayı Sivas kal'ası cebelhânesine vaz' ve teslim-birle mikdâr ve keyfiyetini mübeyyen mûmza defteriyle beytû'l-mal-ı Müslimîne teslim için 'aynen çaprazları der-sa'âdetime irsâl ve takdîme mesâre'at ve'l-hâsil fimâ-ba'd ol-tarafda dahi Yeniçerilik yoldaşlık namı lisana alınmayub mecmû' ehl-i İslâm din u devlet bendesi olmak ve ehl-i 'arzlığından mutemed ve yekvücûd gibi olarak müslümanlıkda cümlesi bir tavır üzere oldukça müyânelerinde ayrılık ve gayrılık olmamak içlerinde bir âher ve müstehakk te'dib olanların lâzım gelen te'dîbleri ma'rifetinize icrâ olunmak husûslarına kemâliyle ihtimâm ve dikkat eylemek fermânım olmağın i'lâmen ve ifhâmen ve tembîhen ve ikdâmen işbû emr-i celilî'l-

kadrim ısdâr ve dergâh-ı mu'allâm kapucubaşılardan iftiharî'l-emâcid ve'l-ekârim Himmet zîde mecdühü ile tisyâr olunmuşdur imdi mazmûn emr ve fermân-ı şâhânemi cümleye i'lân ve işâ'at ile fimâ-ba'd Yeniçerilik lafzı ağızına almayarak kâffe-i efrâd-ı mu'vahhidîn şer'-i şerifden ve taraf-ı saltanat-ı seniyyemden mansûb üzere ve ahkâm-ı itâ'at ve inkiyâd eylemeleri esbâbını istihsâle sarf-ı rû'yet ve kazgân ve çapraz misillü ocağa müte'allik ve orta malı olarak her neleri var ise cümlesi toplanub kal'a-i mezbûre cebehânesine vaz' ve teslîm-birle mikdâr ve keyfiyetini mübeyyin mûmza defterini ve 'aynen çaprazların der-sa'âdete irsâl ve takdîmi emrine ve sâ'ir tembihât-ı meşrûha-i padişâhânemin ol-tarafda harf be-harf icrâsına kemâliyle ikdâm ve müsâre'at eylemek kat'-i matlûb-ı cihandârânem idüğü ve bu bâbda kusûr ve rehâvet ve şer'-i şerif ve evâmîr ve irâde-i seniyyeme mugâyir hareket vukû'a gelmemek lâzım gelür ise hasâr-ı sâ'irinin haklarında lâzım gelen te'dîbât-ı meşrûha bilâ-imhâl icrâ kılınacağı ma'lûmun oldukda ber minvâl-i muharrer 'amel ve hareket icrâ-i emr ve irâde-i seniyyemde bezl-i sa'y ve mukâderet ve hilâfından hazer ve mücânebet eylesesiz ve siz ki nâ'ib ve sâ'ir mûmâ-ileyhimsiz mazmûn-ı emr-i şerîfim sizin dahi meczûmunuz olarak tenfîz ve icrâsına müşârû'n-ileyh ile bi'l-ittifâk kemâl sa'y ve gayret ve mugâyiri hareketden kemâliyle ittifa ve mücânebet eylemek bâbında fermân-ı 'âlişânım sâdir olmuşdur. Buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şerefyâfte-i sudûr olan fermân vacîbü'l-ittibâ ve lâzımı'l-imtisâlîmin mazmûn-ı itâ'atmakrûnuyla 'âmil olasız. 'Alâmet-i şerife i'timâd kılasız. Tahfîren fi Evvâsıt-ı şehr-i Zilka'de ahdi ve erba'in ve mi'eteyn elf.

Be- makâm-ı Konstantiniyyeti'l-Mahrûse

Belge: 2

Tokat Şer'îye Sicili, 30, 49

Sivas valisi Mehmet Paşa'nın buyrulduzu

Şerîât-ı şî'âr Tokat kadısı faziletlü efendi zîde fazlühü ve me'zûn bi'l-iftâ fazahatlü efendi zîde takvahu ve nakibü'l-eşraf kaim-i makâmı ve müderrîsin ve kudât-ı kirâm ve 'ulemâ ve zevî'l-ihtirâm kesr-i himemüllahu te'âlâ el-yevmü'l-kıyâm ve kudvetü'l-emâcid ve'l-a'yân voyvodası 'izzetlü Süleyman Ağa zîde mecdühü ve mefâhîrî'l-emâsîl ve'l-a'yân-ı vilayet ve vücûh ve handân-ı memleket ve ümenâ ve hacıyân ve umûmen ehl-i İslam diyânet-i a'lâ zîdet mukâderehum inhâ olunur ki,

(Dua ve düşünceler olduğu için burada bulunan kısım alınmamıştır) ... erbâb-ı şekâvet târ-mâr ve ocak ve bucaıkları ihrâk-ı be'n-nâr olub Yeniçeri ocağı ve nâm-ı nişânları külliyyen mahv ve ilgâ olunmuş ve kanûn-ı kadîmin tecdîdi ve müceddeden 'Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye nâmıyla müsemmi 'asker tertîbi hususuna irâde-i kat'a-i cenâb-ı tâcîdârî ta'alluk etmiş olmakdan nâşî Yeniçeri lafzı ve ağa kapusu ve bölük ağası ve kul kethüdâsı ta'birleri ortadan kaldırılmış olarak zir-i idâremde Yeniçeri tâ'ifesi bulunan mahallere tarafımdan cesûr adamlar ta'yîniyle bundan böyle Yeniçerinin nâmı ve anları mahsûs olan zağarcılık payesi ve turnacılık ve taşra memleketinde Yeniçerilik zabıtlığı ve serdarlık lafzı ve Yeniçeri ve yoldaşlığı ta'bir ve nişân da'vası külliyyen ortadan kaldırıldığı cümleye i'lân ve tebeyyün ile bu taraflarda Yeniçerilik da'vasında olanlar bundan böyle sâ'ir efrâd ve mu'minân misillü cânib-i şerî'at-ı garrâdan ve taraf-ı eşref-i mülûkânenen müte'ayyin valât ve mehâm sâ'ir memleket zabıtlarına itâ'at ve inkiyâd ederek ve herkes ehl-i 'arzlığı takunub kar u kesb ve zirâ'at ve hırâset ve ticâret vaz'iyetlerine meşgâl olarak Müslimânlığa lâyük tavır ve mesleği tutub ve bu icmâ'-ı ümmet mugâyir söz söyleyenler ve karşı turanların ber müktezâsı fetevâ-yı şerife lâzım gelen cezâ-yı sezâ-yı bilâ-imân icrâ olunacağını gûş-i hûşlarına ilgâ olunarak bu taraflarlarda bulunan Yeniçeri zabıtları yedinde bulunan kazgân ve çapraz zimmetlü ocağa müte'allik orta malını düşürüb kazan

ve sâ'ir eşyayı Sivas kal'ası cebehânesine vaz' ve teslim-birle mikdâra kemîyetini mübeyyan mûmza defterini ve beytül-mala teslim için 'aynen çaprazlarını der-sa'adete irsâl ve tisyâra müsâre'at ve bu tarafda Yeniçerilik ve yoldaşlık lafzı lisâna alınmayub mecmû' ehl-i İslâm-ı din ve devlet bendesi olarak beylerinde ayrılık ve gayrılık olmamak üzere kazgân ve çapraz ve ocağa müte'allik kâffe-i eşyânın toplanılmasına ihtimâm ve dikkat olunmak bâbında dergâh-ı 'âli kapucubaşılarında kıdvetül-emâcîd ve'l-a'yân sa'adetlü Himmet Ağa mübâseretiyle tarafınıza hitâben bir kıt'a ekidül-mazmûn emr-i 'âli sâdır olmuş ve emr-i 'âlinin mûmza suretleri 'uhde-i idâremiz olan Yeniçeri olan mahallere başka başka gönderilmiş ve keyfiyet irâde-i 'aliyye herkese bildirilmiş olmağla imdi keyfiyet irâde-i seniyye sûret-i emr-i 'âlide dahi ma'lûmunuz oldukda cümle ittifâkıyla gerek Tokatda ve gerek kazâlarında serdâr ve zağarcı ve turnacı Yeniçerilik ve yoldaşlık lafzı külliyan kaldurub cümleliz yek-vücûd olarak çapraz ve kazgân ve sâ'ir ocağa müte'allik eşyâ her kimlerin yedlerinde olur ise toplanub mûmza defteriyle ta'yîn olunan mübâşirimize teslimen tarafımıza irsâle müsâre'at eylemek (bir kelime okunamadı) rahm ve şefkat-i hazret-i padişahi müktezâsınca şimdîye kadar Yeniçerilik da'vâsında olanlar dahi ehl-i 'arzlığı kabul eyledikten sonra bir ferde bir şey denilmemesi ve Yeniçeri ocağında 'ulufe ve sâ'ir mutasarrif olanların nân-bâresine hâlel gelmeyerek vakt u zamânında yine edâ ve ihsân buyrulması irâde buyrulmuş olmağın cümle hakkında rahm ve şevkati nümâyân ve kemâl-i latf ve 'utûfeti müstağni 'ani'l-beyân olan padişâh bir intihad badil-i cân-ı itâ'at-ı vâcibe-i 'uhde-i diyânet olub mazallahu te'âlâ hilâf-ı cesâret ederi olur ise müktezâ-yı me'mûriyetim üzere bilâ-emân ve imhâl sâye-i hazret-i padişahide haklarından gelineceği herkese tefhîm ile Yeniçerilik lafzı kaldırılarak cümle tarafından ve masuriyet-i hazret-i padişahi da'vâtına mevâzît olduğunu şâmil iktizâ eden a'lâmetlerini derbâr ve himmetkarâra takdim olunmak üzere tarafınıza irsâle mübâderet eylemeniz bâbında ber mantûk-ı emr-i 'âli divân-ı eyâlet-i Sivasdan işbû buyruldu tahrîr ve isdâr ve kıdvetül-emâsil ve'l-akrân mühürdârımız vekili 'izzetlü Bekir ağa ile irsâl olunmuşdur. İnşallahu te'âlâ vusûlünde gerekdir ki ber-mücib-i buyruldu 'amel ve hareket ve hilâfından begâyet hazer ve mücânebet eylesesiz deydü. Fî Gurre-i Za (Zilkade) sene 1241.

Belge: 3

Tokat Şer'îye Sicili, 30, 65/1

Sadr-ı 'Azam mektubu

Şeri'at-me'âb Tokat nâ'ibi efendi zide 'ilmuhu ba'de's-selâm inhâ olunur ki,

Havl-i vak'a-i subhaniyye ile memâlik-i mahrûse-i şâhânedan Yeniçerilik nâm ve nişanı kaldırılmış olduğundan ol-bâbda tembihât-ı lâzimeyi şâmil sudûr eden emr-i 'âlinin icrâsına ibtidâr olunmuş ise de Tokat voyvodası ba'zı ser-i reşte ile umûr-ı İslâma müdâhale dâ'iyyesine düşmüş olduğundan bu bâbda uygunsuzluk zuhûra gelmemek için voyvoda-i mûmâ-ileyhin subaşısı yanına kâffe-i vilâyetden beş on nefer tertîb ve taraf-ı şer'den muhızır ve nakib tarafından âdem terfîk olunarak kol götürülmesi ve töhmetlü ele geçtiği halde baş çukadâr ve subaşı ma'rifetleriyle icrâ-yı te'dîblerine bakılması suretleri tarafından tevârüd iden i'lâm me'âlinden müstebân ve bundan senin murâdın kâffe-i memâlik-i şâhânedan Yeniçeri serdâr-ı zâbitânın kalkması cihetiyle şu arâlıkda umûr-ı 'örfiyyeye el takmak ve ol-vechle bir tâkım matlûbunu incidüb akçe kıymet aldığı zâhir ve a'yân olub ma'a hazâ ba'zı mahallerde Yeniçeri zâbiti yedinde bulunan kal'alar yedlerinden nesh ile valât ve mutasarrifeyn tarafından muhâfaza olunmak ve her bir memleketin kâffe-i ahâlisi üzerine ol-memleketin vâlisi zâbit-i müstakîl olarak içlerinde yarâmaz ve müstehakk te'dîb olanların lâzım gelân te'dîbleri anlar ma'rifetiyle ibrâ kılınmak husûsları bâ-irâde-i seniyye neşr olunan evâmîr-i 'aliyyede mahsûs ve kudât ve nuvvâb hemân umûr-ı şer'iyyenin rû'yet ve tesvîyesi mahsûs iken senin böyle tama'-ı hama düşerek valât-ı memâlike muhavvel olan umûr-ı 'örfiyyeye el takmaklığa cesâretin hakkında te'dîb ve savleti

da'vet olarak hatta sudûr-ı fehâm ve mevâli-i kirâm dâ'irelerinde baş çukadârlık nâmıyla bulunanlar dahi ocağa mansûb kıyâfetle bulduklarından anlar dahi kaldırılmış olduklarına göresin baş çukadâr nâmını kal u kale almak dahi pek yolsuz olduğu ve bu makûleler memleket zâbiti olamayarak mesâlih-i 'örfiyye min külli'l-vücûh valât-ı zâbitân taraflarına muhavvel idüğü ma'lûmun ve senin umûr-ı şer'iyeye dâ'ir bir da'va zuhûrunda iktizâ-i şer'-i şerîfe tatbiken fasl ve hasmından başka maslahatın olmadığı meczûmun oldukda ana göre hareket ve zinhâr ve zinhâr umûr-ı 'örfiyyeye ve mevâd-ı mahsûsdan başka maslahata karuşmayub hemân icrâ-i umûr-ı şer'iyeye dikkat ve hilâf-ı hareket vukû'undan gâyetü'l-gâye hazer ve mübâ'adet eylemek için bu def'alık seni ikâz zımında işbû mektûb tahrîr ve irsâl kılınmıştır. İnşallahu te'âlâ vusûlünde ber vech-i muharrer harekete mübâderet eylesesin ve's-selâm. Sadrazam Mehmed Selim

Belge: 4

Tokat Şer'iyeye Sicili, 30, 65/2

Diğer Sadr-ı 'Azam mektûbu kaydı

Kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Silahşörân-ı hassadan Tokat voyvodası Süleyman Ağa zîde mecdühü ba'de's-selâm inhâ olunur ki,

Havl-i vak'a-i hazret-i sübhaniyye memâlik-i mahrûse-i şâhânedan Yeniçerilik nâm ve nişanı kaldırılmış ve Yeniçeri zâbiti yedinde bulunan kal'alar ellerinden nesh ile valât ve mutasarrıfeyn taraflarından muhâfaza ve her bir memleketin kâffe-i ahâlisi üzerine ol memleketin vâlisi zabit-i müstakil olarak içlerinde yaramaz ve te'dibe müstahakk olanların lâzım gelân te'dibleri anlar ma'rifetiyle icrâ kılınması mukaddemce her tarafa neşr ve irsâl olunan evâmîr-i 'aliyyede mahsûs olmak ve Tokat voyvodalığı senin 'uhde-i idârende bulunmak cihetiyle bundan böyle Tokat ve havâlisinin umûr-ı şer'iyeden mâ'adâ mesâlihi tarafından görülmek iktizâ edeceği zâhir ise de cümleye ma'lûm olduğu üzere araha-i fukarâ-i ra'ıyyet ve asûde-i memleket maddeleri begâyet ehîm ve mültezim ve tarafından hilâf-ı şer'-i şerîf zer'î? ve bilâ-mücib tekdîr ve tecrîm-i zuefâ misillü hareket zuhûr eder ise ol vakit ibraz edeceğin cevâb kabûle karîn olamayarak eşedd-i 'ukûbet ve cezâ ile beher hâl me'âtib ve mes'ûl olacağın varest-i kayd-ı refm? olmağla ana göre 'akılâne tavrânu her umûrunu şer'-i şerîfe ve rızâ-yı meyâmin iktizâ-yı hazret-i cihândâriye tatbîk ile makulâta rû'yet ve mesâlih-i 'örfiyyeyi dahi güzelce idâre ile asûdeni memlekete sarf-ı mukâderet-birle uygunsuz harekete cür'et ile mübtelâ-yı eşedd-i 'itâb ü vehâmet olmağından gâyetü'l-gâye ve mübâ'adet eylemek için mektûb tahrîr ve irsâl olunmuştur. İnşallahu te'âlâ vusûlünde ber vech-i muharrer harekete dikkat eylesesiz ve's-selâm. Sadrazam Mehmed Selim

Belge: 5

Hatt-ı Hümâyûn, No. 17443 A, 20 Zilka'de 1241

Zile voyvodası Ahmed Ağa kullarının mektubudur

Devletlü 'inayetlü merhametlü ebhetlü veliyü'n-ni'am kesirü'l-cûd ve'l-kerem efendim sultanım hazretleri devlet ve ikbal ile sağ ve var olsun ma'ruz-ı kullarıdır ki,

Eser-i idaresi mahul 'uhde-i çakeri olan Zile ahâlisinden olub ocağ-ı mülga takımından olarak hazerat-pişe olan bazı eşkıyanın i'dâm ve izaleleri lazımeden ise de müftî-i belde Lütfullah Efendiye istinad ile şimdîye kadar birşey denilememiş ve öylece kalmışdı. Hala vali-i eyalet-i Sivas ve zide-i muadelet-i istinas devletlü Mehmed Paşa efendimizin hazretlerinin bu günlerde hasbe'l-me'muriye Tokata teşrifleri ni'met-i gayr-i mütereffiye şev'inden olarak derhal 'azimet ve keyfiyeti müşarü'n-ileyhe ifade ve hikayet olunarak sa'-i bi'z-zat olan eşkıyanın i'dâm ve izaleleri

Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasından Sonra Tokat ve Çevresinde Güvenlik Sorunu

babında taraf-ı samilerinden buyuruldu alınmış ve yedi nefer eşkıya i'dam ve izale ile saye-i mera hemvaye-i hazret-i tacidaride 'acze-i fukarânın dikkat ve asayiş-i halleri istihsal kılınmış ise dahi elân kaza-i mezkurede nâ'ib-i şer' olan efendi da'ileri imtiza-i cezir-i âdem olduğundan mûma-ileyhîn azli ve müfti-i mûma-ileyh dahi hazır u daiyyesinde idüğünden azli ile mahal-i âhere nefi ve iclâsı ve kaza-i mezkur 'ulemâsından fûnün-i şeddâya vâkıf ve erat ve müfiliğe âhera Said Efendinin hizmet-i celile-i fetevâsı me'mur buyrulması kaza-i mezkurun ve fukarânın vesile-i emn ve asayişleri olacağı müşarü'n-ileyh hazretlerinin tahrirâtı me'alinden dahi muhat-ı 'ilm veliü'n-ni'amaneleri buyruldukda ol babda müsaade-i sineste buyrulduğu ve sezavar buyrulması hususuna hemgüh-ı endaze-i veli'ü'n-ni'ameleri masruf ve derkar ve ol-vechle da'vat-ı hayriyye-i fukarâya i'tibar buyurmaları delâlet ve ricâsıyla terkim def'en ubudine ictâr olmuştur. Ol bâbda emr-i ferman latif ve ihsan devletlü inayetlü merhametlü veliü'n-ni'am kesirü'l-cûd ve'l-kerem efendim sultanım hazretlerindir. Bende-i Ahmed Voyvoda has-ı Zile

Mehmet Beşirli

